

ЛІТАРАТУРА і МАСТАЦТВА

ОРГАН СЯЮЗА СОВЕЦКІХ ПІСЬМЕНІКАЎ БЕЛАРУСІ, КІРАЎНІЦТВА ПА СПРАВАХ МАСТАЦТВА ПРЫ СОВЕЦЕ МІНІСТРАЎ БССР, МІНІСТЭРСТВА КІНЕМАТАГРАФІІ БССР І КАМІТЭТА ПА СПРАВАХ КУЛЬТУРНА-АСВЕТНЫХ УСТАНОЎ ПРЫ СОВЕЦЕ МІНІСТРАЎ БССР.

№ 23 (670)

Субота, 5 чэрвеня 1948 года.

Цана 50 кап.

В. Г. БЯЛІНСКІ

Праз два дні ўся наша Совецкая Радзіма адзначае стагоддзе з дня смерці вялікага рускага крытыка, рэвалюцыйнага дэмакрата Вісарыёна Грыгоравіча Бялінскага.

Бялінскі з'яўляецца цэлай эпохай у грамадскім жыцці Расіі, яго ўплыў на фарміраванне рэвалюцыйнай думкі быў велізарным. Ён — папярэднік рэвалюцыйнага сацыял-дэмакратыі. Бялінскі быў палымяным патрыятам сваёй Радзімы, любіў яе вялікі народ, бачыў у ім цудоўныя якасці змагары і творцы. З такой жа сілай ненавідзеў Бялінскі царска-памешчыцкую ўладу, паную-прыгонніку, увесь бруд і жах, народжаны ўласніцкім эксплуатацыйным грамадствам. Ён гаварыў аб ідэі сацыялізму, якая стала для яго «альфай і амегай веры і ведаў». Але Бялінскі не толькі марыў аб сацыялізме. Ён з'яўляў ідэю сацыялізму з рэвалюцыйнай барацьбой за яе здзяйсненне. Ён гаварыў: «Не, не павінна быць манархія». Вялікі крытык прызнаваў неабходнасць гвалтоўнага нізвержэння самодзяржаў. Самага сябе ён разглядаў, як змагара за справядлівае сацыяльнае лад. Ён пісаў: «Я ў свеце баць».

Мы называем імя Бялінскага ў ліку імён, якія ўслаўляюць нашу нацыю, з'яўляюцца яе цветам і гонарам. Таварыш Сталін у часе Айчынай вайны, гаворачы аб фашысцкіх пігмеях, якія наважыліся знішчыць рускі народ, указваў:

«І гэтыя людзі, пазбаўленыя сумлення і чэсці, людзі з маральна жывёл, маюць нахабнасць заклікаць да знішчэння вялікай рускай нацыі, нацыі Пяшчанавы і Леніна, Бялінскага і Чарнышэўскага, Пушкіна і Талстога, Глінкі і Чайкоўскага, Горкага і Чукава, Сечанава і Паўлава, Рэпіна і Сурыкава, Суворова і Кутузава!».

Бялінскі дораг нашаму народу, як вялікі дзеяч, што пасунуў развіццё нашай культуры на дзесяцігоддзе наперад, як чалавек, што аддаў усё сваё жыццё на службу дарагой Радзіме. Ён з вялікай сілай выказаў сваю павагу да рускага народа. «Я душэўна люблю рускі народ, — пісаў ён, — і лічу за чэсць і славу быць нікчэмнай пачынкай у яго масе».

Бялінскі змагаўся супроць ідэй славянофільства, супроць кваднага афіцыйна-царскага патрыятызму, але глыбока паважаў патрыятызм народа і сам быў перадавым змагарам за ішчэце Расіі.

«Любіць сваю радзіму, — пісаў ён, — значыць — палымяна жадаць бачыць у ёй ажыццяўленне ідэала чалавечы і па меры сіл сваіх спрыяць гэтаму».

Бялінскі горача ненавідзеў людзей, якія зневажалі нацыянальны гонар рускага народа, якія гатовы былі паклікацца ўсюю замежнаму, змяняць сваё рускае першародства на заграничнае ашмацце. Ён з гэтай прычыны пісаў:

«Мы рускія — нашчадкі цэлага свету, не толькі еўрапейскага жыцця, і нашчадкі па праву. Мы не павінны быць і не можам быць ні англічанамі, ні французамі, ні немцамі, таму што мы павінны быць рускімі...».

Бялінскі бялізасна бачаў касмапалітаў, беспачуццёвых скептыкаў, тых, якія не мелі ў сваім сэрцы ні грану павагі да свайго народа, да сваёй радзімы, якая іх узгадавала.

«Касмапаліт, — пісаў Бялінскі, — ёсць нейкая ілжывая, бессэнсоўная, дзіўная і незразумелая з'ява, нейкая бледная, туманная здань, істота амаральная, бяздушная, не вартая называцца свяшчэнным імем чалавека».

Як справядліва тут выяўлена пагарда вялікага крытыка да ўсялякіх праў антыпатрыятызма, скептычнага стаўлення да здабыткаў айчынай культуры! Гэта, аднак, не азначае, што Бялінскі адмаўляў творчыя дасягненні другіх народаў і не жадаў нічога выкарыстаць з гэтых дасягненняў. Наадварот, чым больш ён паважаў рускі народ і рускую культуру, тым з большай павагай ставіўся і да другіх народаў і іх культуры.

Імяна так павінны сябе паводзіць і творчыя дзеячы нашага савецкага часу. Таварыш Жданав з гэтай прычыны гаварыў на нарадзе дзеячоў савецкай музыкі ў ЦК ВКП(б):

«Інтэрнацыяналізм у мастацтве нараджаецца не на аснове змяшчэння і з'яднання нацыянальнага мастацтва. Наадварот, інтэрнацыяналізм нараджаецца там, дзе квітне нацыянальнае мастацтва. Забыццям да гэтую ісціну — азначае страціць накіруючую лінію, страціць свой твар, стаць бязроднымі касмапалітамі. Ацаніць багацце музыкі другіх народаў можа толькі той народ, які мае сваю высокаразвітую нацыянальную культуру. Нельга быць інтэрнацыяналістам у музыцы, як і ва ўсім, не будучы сапраўдным патрыятам сваёй Радзімы».

Гэтае ўказанне таварыша Жданова з'яўляецца кіруючым прынцыпам для ўсіх твораў літаратуры і мастацтва Савецкага Саюза, яно вынікае з глыбокага разумення сутнасці нашага ладу, нашага гістарычнага мінулага і сучаснага.

Бялінскі быў змагарам за глыбокай ідэянае мастацтва, адухоўленае вялікімі думкамі і пачуццямі. Ён разумее вялікае грамадскае пераўтваральнае значэнне мастацтва.

Бялінскі лічыў, што ў літаратуры чы тач павінен знаходзіць адлюстраванне сваіх уласных лепшых дум і імкненняў. Літаратура павінна быць блізкай і зразумелай народу.

«У творах паэта, — пісаў ён, — людзі, якія захапляюцца ім, заўсёды знаходзяць штосці для ўласнага і, штосці сваё ўласнае...».

Бялінскі асудзіў мастацтва для мастацтва, пустую фармалістычную гульні ў гукі, антынародныя эстэтыкі практыкаванні ў літаратуры. Ён даў такім творах кароткую, але вельмі выразную ацэнку:

«Творы, у якіх людзі нічога не пазнаюць свайго і ў якіх усё належыць паэту, не заслугоўваюць ніякае ўвагі, як нікчэмнасць».

Як актуальна гэтае пераканаўчае сцверджанне Бялінскага гучыць і цяпер, калі мы відзем змаганне супроць фармалістычных праў у літаратуры і мастацтве!

Вялікі крытык узніс і з сапраўдным паэтычным натхненнем вітаў кожны выдатны твор літаратуры, які дапамагаў змаганню за ідэалы будучыні, які садзейнічаў прасвятленню свядомасці народных мас. Але з тым жа гневаем ён бачаў усё царска-ўгодніцкі творы, антымастакі опусы буржуазных і да яго падобных. Ён не злітаваўся над самым вялікім Гогалям, калі той наспрабаваў здраціць народ і пайсці на бок цара.

Савецкая літаратура прадаўжае і развівае традыцыі В. Г. Бялінскага. «Ленінскія традыцыі савецкай літаратуры, — гаворыць тав. А. А. Жданав, — з'яўляюцца прадаўжэннем лепшых традыцый рускай літаратуры XIX стагоддзя, традыцый, створаных нашымі вялікімі рэвалюцыйнымі дэмакратамі — Бялінскім, Дабралюбовым, Чарнышэўскім, Салтыковым-Шчадрыным, — прадаўжэннем Пяшчанавым і навукова распрацаваным і абгрунтаваным Леніным і Сталінным».

А. ЭЛЬМАН

Здзейсненая мара

«Зайздросцім унукам і праўнукам нашым, якім суджана бачыць Расію ў 1940 годзе, якая будзе стаіць на чале адукаваннага свету, даваць законы і навуцы і мастацтву і прымаць паніку змагальніка і павагі ад усяго адукаванага чалавечыства.»
В. Г. БЯЛІНСКІ.

Якой сілай думкі трэба было валодаць, якой палымянай верай у народ павінна быць напоўнена сэрца, каб у глухія гады нікалаеўскай рэакцыі так пранікліва бачыць будучыню народа праз сто год!

Невыпадкова, што імяна Бялінскі выказаў гэтыя прарокскія словы. У асабе Вісарыёна Грыгоравіча яго сучаснікі бачылі вернага патрыяты сваяй Радзіме, бязмежна адданга народу, чалавека з ясным розумам і гарачым сэрцам, чалавека, які ненавідзеў самаўладства і быў перакананым рэвалюцыйным дэмакратам. Бялінскі верыў у лепшую будучыню народа, верыў у тое, што Расія ператворыцца ў перадавую і культурную краіну.

Мара Бялінскага здзейснілася. Наша вялікая Радзіма — Саюз Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік — стала на чале ўсяго прагрэсіўнага чалавечыства, на чале сіл дэмакратыі. Навука і культура, мастацтва і літаратура савецкага народа сапраўды даюць законы навуцы і культуры, мастацтва і літаратуры перадавой часткі чалавечыства.

Дзесяцімі рэакцыйнай буржуазнай культуры, якія выхвалюцца дасягненнямі капіталістычнага ладу, вартыя напаміны, якою была старая Расія ў часы Бялінскага і якой яна стала цяпер у выніку перамогі Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі.

100 год таму назад Расія была адставай аграрнай краінай, дзе захаваўся рэшткі феадалізму, Расія мела толькі адну чыгунку паміж Пецярбургам і Масквой, была класіфікаваная краінай бездарожжа, краінай, у якой вельмі павольна развівалася прамысловасць.

Знаходзіліся людзі, што шукалі ў гэтым нейкую рускую самабытнасць — і нават ідэалізавалі адстаўнасць Расіі гэтыя людзі належалі да лагера славянофілаў — ідэолагаў прыгоніцкай Расіі.

Бялінскі ў адным са сваіх артыкулаў пісаў, што Расія пакрыецца ў будучым сеткай чыгунак, і паездка па чыгуныцкім рускаму чалавеку вельмі спдабаецца. Вісарыён Грыгоравіч правільна заўважыў, грунтоўна і на ішчэце работы першай рускай чыгуныцы, што не толькі гаражане, але і сяляне ахвотна карыстаюцца яе паслугамі. У гэтым факце ён убачыў правобраз будучыні.

З таго часу прайшло 100 год, і мара зрабілася янай, будучыня абрабасла сучаснасцю.

Адмысла ў мінулае назаўсёды спрадвечна адстаўнасць Расіі. Наша краіна — краіна сацыялістычнай індустрыі, якая дае народу сродкі вытворчасці і прамысловыя тавары і забяспечвае незалежнасць ад краіны капіталізму. Тэрыторыя СССР пакрылася густой сеткай чыгунак, па якіх ходзяць цяжкія таварныя цягнікі і хуткія пасажырска, па шасейных і грунтоўных дарогах імчаць дзесяткі тысяч аўтамашынаў, па нашых морах і рэках плывуць параходы, у неба нашай Радзімы лятаюць тысячы самалётаў. Незапамятаўна змянілася геаграфічная карта краіны. Перабудаваліся старыя рускія гарады, якія існавалі

яшчэ ў часы Бялінскага. Яго родная Пенза, што была калісьці цёмным і адсталым губерньскім горадам, цяпер ператварылася ў цэнтр вялікай культурна-прамысловай і навукова-даследчай горады з двума новымі вялікімі заводамі — вельсіпедным і гадзінніцкім. А колькі новых гарадоў з'явілася ў нас за гэтыя гады!

Пры жыцці Бялінскага рускае сялянства было прыгнечана панамі-прыгоннікамі. Ва ўсіх перадавых і сумленных людзей Расіі становіцца сцяжы выклікала законнае пачуццё нянавісці да прыгнятаўнікаў. Залача тады заключалася ў тым, каб вызваліць сялян ад прыгоннай залежнасці, даць ім зямлю, даць чалавечыя працы. Гэтай справе Бялінскі прысвяціў лепшыя гады свайго жыцця, лепшыя імкненні сваёй вышэйшай душы. Але якой цяжкай была гэтая барацьба! Колькі людзей аддалі сваё жыццё, колькі сумленных барацьбітоў трапілі ў царскія турмы! Калі-б не смерць Бялінскага, ён таксама трапіў-бы ў Пецярбургскую крэпасць за сваю рэвалюцыйна-дэмакратычную дзейнасць.

Мара Бялінскага аб вызваленні сялян, аб іх сапраўдным чалавечым жыцці здзейснілася. Жыццё калгаснага савецкага сялянства з'яўляецца яркім уасабленнем яго мары. Праўнікі прыгонных сялян, сучасны Бялінскага, працуюць цяпер на калгасных палях, свабодныя і на свабоднай зямлі, а многія з іх воляй большэвіцкай партыі і савецкай улады сталі вучонымі, педагогамі, урачамі, пісьменнікамі, артыстамі, мастакамі і дзяржаўнымі і партыйнымі дзеячамі.

Бялінскі па праву лічыцца заснавальнікам рускай рэалістычнай крытыкі. Да гэтага часу з вялікай цікавасцю і хваляваннем чытаюцца яго выдатныя артыкулы аб творчасці Пушкіна, Лермантава, Гогаля, Крылова.

Пераадоўваючы свае ідэалістычныя філасофскія погляды, якія меліся ў самым пачатку літаратурна-крытычнай дзейнасці, Вісарыён Грыгоравіч вельмі хутка прыходзіць да матэрыялістычных поглядаў, да правільнай думкі аб тым, што літаратура павінна адлюстроўваць жыццё, выказваць інтарэсы народа і служыць народу. З усёй палымянасцю сваёй натуры ён паўставаў супроць лозунга «мастацтва для мастацтва» і лічыў, што такі лозунг у мастацтве накіраваны супроць інтарэсаў народа.

Бялінскі ведаў, што літаратуру ў Расіі ў яго час ведалі і чыталі толькі нешматлікія культурныя пласты грамадства, а вельмі значная частка народа была адарвана ад культуры з прычыны цяжкіх умоў жыцця і непісьменнасці. І ён марыў аб развіцці пісьменнасці ў народзе, аб шырокай сетцы школ, чытальняў, бібліятэк.

У нашы дні здзейснілася мара Бялінскага. Савецкі Саюз стаў краінай сусветнай пісьменнасці, з кожным годам расце лж школ у горадзе і ў вёсцы.

У часы Бялінскага чалавек з вышэйшай адукацыяй быў рэдкім з'явай. У наш час у кожным калгасе, у кожнай вёсцы мы без цяжкас-

цяў знаходзем такіх сем'яў, адкуль вышлі людзі, што атрымалі вышэйшую адукацыю, сталі буйнымі спецыялістамі і дзяржаўнымі дзеячамі.

У кожным кутку нашай неабсяжнай Радзімы працуюць тэатры, клубы і хаты-чытальні, бібліятэкі і музеі, кіно-тэатры і радыёвузлы, у гарадах выдаюцца дзесяткі тысяч кніг.

Наша культура — сацыялістычная па зместу і нацыянальна па форме. Яна ўзяла да свядомага і культурнага жыцця дзесяткі народнасцяў Савецкага Саюза. Кожны, нават самы маленькі народ карыстаецца ў СССР усмі правамі. У мінулым гэтыя народы знаходзіліся пад цяжкім каланіяльным уціскам паную і самаўладства, выміраў ад голаду і хвароб, выкліканых жудаснымі умовамі жыцця.

У гады Бялінскага руская літаратура толькі яшчэ пачынала развівацца па-сапраўднаму. Бялінскі быў мудрым і праніклівым крытыкам твораў Пушкіна, першых твораў свайго земляка Лермантава, твораў Гогаля. Ён меў шчасце быць сведкай пачатку росквіту рускай літаратуры крытычнага рэалізму. Пасля смерці вялікага крытыка руская літаратура прайшла слаўны шлях і дасягнула сваёй урачыстасці ў савецкай літаратуры сацыялістычнага рэалізму.

У савецкай літаратуры ўвасабіліся мары і жаданні лепшых людзей рускай літаратуры мінулага, і сярод гэтых людзей імя Бялінскага займае адно з пачэсных месцаў.

Бялінскі — першы рускі крытык, які зрабіў літаратурную крытыку справай сур'ёзнай і навуковай. Да яго руская крытыка знаходзілася ў неразвітым стане і абмяжоўвалася тым, што заўважала асобныя моцныя або слабыя бакі таго ці іншага твора. Такія крытыка была адарвана ад сапраўднасці, ад канкрэтных гістарычных абставін.

Бялінскі разглядаў творчасць пісьменніка і асобныя літаратурныя творы ў сувязі з той гістарычнай эпохай, якая адлюстравана ў творы.

Крытык ніколі не забываў уплыў часу, у які жыў пісьменнік, на яго творчасць і заўсёды цікавіўся ідэйным светапоглядом пісьменніка, без чаго нельга правільна зразумець і ацаніць яго творчасць. Пры такім падыходзе да літаратуры крытыка рэалізму абгрунтаваная і навуковая.

З часоў Бялінскага традыцыяй нашай рускай крытыкі з'явіліся такія выдатныя якасці, як глыбокая сувязь з жыццём, прынцыповасць, глыбокая ідэйнасць і вострыя, палымянанасць. Бялінскі на некалькі гадоў стаў вышэй за ўсіх заходне-еўрапейскіх крытыкаў і літаратуразнаўцаў.

Мы, савецкія людзі, выхаваныя вялікай партыяй Леніна—Сталіна, з гордасцю і любоўю ўспамінаем сёння нашага слаўнага суайчынніка.

100 год прайшло з таго часу, як памёр Бялінскі, але ён блізка для нас.

Наш народ ніколі не забудзе вялікага рускага крытыка і рэвалюцыйнага барацьбіта «палымянага Вісарыёна».

Да 100-годдзя з дня смерці В. Г. Бялінскага

Бабруйская абласная бібліятэка імя Горкага арганізавала ў чытальняй залі кніжную і фота-выстаўку, прысвечаную В. Г. Бялінскаму. На выстаўках экспанаваны кнігі аб Бялінскім — П. Лебедзева-Палыянскага, Н. Бродскага, М. Палакова, кнігі Герцапа, Чарнышэўскага, Някрасава, артыкулы з часопісаў і газет, шматлікія ілюстрацыі і фотаздымкі, якія паказваюць жыццё і дзейнасць вялікага крытыка.

Бібліятэка дэкабрынямі 7 чэрвеня праводзіць літаратурна-музычны вечар, на якім выкладчыца літаратуры тав. Шпільнак выступіць з дакладам на тэму: «В. Г. Бялінскі — вялікі рускі крытык і літаратуразнаўца».

6 чэрвеня ў горадзе адбудзецца вечар інтэлігенцыі, прысвечаны 100-годдзю з дня смерці В. Г. Бялінскага.

Даклады і гутаркі аб крытыку праводзіцца ў Старобінскай, Асіпавіцкай, Салужкай і іншых бібліятэках вобласці.

У Гродзенскай абласной бібліятэцы адкрылася выстаўка літаратуры, прысвечаная стагоддзю з дня смерці вялікага рускага крытыка і публіцыста В. Г. Бялінскага.

6 чэрвеня ў памяшканні бібліятэкі адбудзецца літаратурны вечар. З дакладам на тэму «Бялінскі-філосаф» выступіць металіст тав. Нікольска. Чытач тав. Удавенка чытае даклад «Бялінскі і яго лідэра Гогаля», чытач тав. Іваноўскі — даклад на тэму «Дзень Ангелі» у дзень Бялінскага.

Гомельская абласная бібліятэка правяла лекцыю аб жыцці і літаратурнай дзейнасці выдатнага рускага крытыка. У бібліятэцы арганізавана кніжная вітрына-выстаўка твораў Бялінскага і навуковых работ па распрацоўцы яго літаратурнай спадчыны.

У сярэдніх і вышэйшых навуковых установах праводзіцца вечары, прысвечаныя 100-годдзю з дня смерці В. Г. Бялінскага.

7 чэрвеня ў Гомельскім педінстытуце адбудзецца пашыранае пасяджанне вучонага савета, на якім навуковыя работнікі інстытута працягнуць рад дакладаў аб творчасці вялікага крытыка. У гарадскім клубе імя Леніна адбудзецца агульна-гарадскі сход з удзелам партыйнай і савецкай грамадскасці, прысвечаны памяці В. Г. Бялінскага.

На сесіі аддзялення Грамадскіх навук Акадэміі Навук БССР

На працягу некалькіх дзён адбылася пасяджанне сесіі аддзялення грамадскіх навук Акадэміі навук БССР, прысвечанае разгляду лекцый дыскусійных патаніяў па гісторыі грамадскай думкі ў Беларусі.

Сесію адкрыў віцэ-прэзідэнт Акадэміі навук БССР, народны паэт Якуб Колас.

Затым з дакладам выступілі: сапраўдны член Акадэміі навук БССР В. Пераў — «Грамадская дзейнасць і светапогляд Г. Скарыны», кандыдат юрыдычных навук І. Лушчык — «Сацыяльна-палітычныя погляды Кастуся Каліноўскага», кандыдат філалагічных навук В. Барысенка — «Мастацтва творчасці і грамадская дзейнасць Ф. Багушэвіча».

У спрэчках па дакладах выступілі І. Льюшын, М. Клімковіч, П. Глебка, А. Пячкоў, Д. Фактаровіч, П. Пестрак і іншыя.

На сесіі былі праведзены купільскія чытанні, на якіх з дакладамі выступілі: Я. Шаркоўскі, М. Лушчэвіч і Ул. Каршаў.

Творы беларускіх паэтаў на літоўскай мове

Працоўныя братыя Савецкай Літвы выяўляюць вялікую цікавасць да беларускай літаратуры. Аб гэтым гаворыць і той факт, што дыпломныя работы некаторых студэнтаў-выпускнікі філалагічнага факультэта Каўнаскага ўніверсітэта пішуць на творы беларускіх пісьменнікаў.

Часопіс «Перла» («Перамога») сістэматычна на сваіх старонках друкуе ў перакладзе на літоўскую мову творы Я. Купалы, Я. Коласа, П. Броўкі, М. Танка і іншых беларускіх паэтаў.

Лекцыі і даклады аб вялікім крытыку

Лекцыі аб Бялінскім праводзіць рэспубліканскае Таварыства па распрацоўцы навуковых і навуковых ведаў. 23 мая ў Мінскім аграговым Доме Афіцэраў доктар філосафскіх навук В. Асмус прачытаў публічную лекцыю на тэму «Эстэтычныя погляды Бялінскага».

На Мінскім трактарным заводзе з лекцыяй на тэму «Бялінскі — вялікі рускі філосаф, публіцыст і крытык» выступіў С. Карабан.

Рад лекцыяў аб вялікім крытыку для рабочых прадпрыемстваў горада Мінска прачытаў В. Саўсун.

Ва ўсё вобласці рэспублікі накіравана група лектараў, якія прачытаюць лекцыі аб Бялінскім сярод насельніцтва.

7 чэрвеня ў памяшканні Беларускага Дзяржаўнага тэатра оперы і балета адбудзецца сумеснае пасяджанне Акадэміі Навук і Саюза савецкіх пісьменнікаў БССР з удзелам прадстаўнікоў партыйных, савецкіх і грамадскіх арганізацый сталіцы, пры-

свечанае 100-годдзю з дня смерці В. Г. Бялінскага.

Саюз савецкіх пісьменнікаў БССР для правядзення на прадпрыемствах

і на ўстановах Мінска дакладаў і лекцыяў аб жыцці і дзейнасці вялікага рускага крытыка і публіцыста В. Г. Бялінскага вылучыў групу крытыкаў.

Пецярбургскі гурток Бялінскага.

Малюнак мастака Б. Лебедзева.

1848

„Зайздросцім унукам і праўнукам нашым, якім суджана бачыць даваць законы і навуцы і мастацтву і прымаць даніну замілавання

Мысленні і змагар

У дакладзе аб часопісах «Звязь» і «Ленінград» А. А. Ждану гаварыў: «У галіне літаратуры наша партыя вуснамі Леніна і Сталіна неаднаразова прызнавала велізарнае значэнне вялікіх рускіх рэволюцыйна-дэмакратычных пісьменнікаў і крытыкаў — Бялінскага, Дабралюбова, Чарнышэўскага, Салтыкова-Шчадрана, Пляханова. Пачынаючы з Бялінскага, усе лепшыя прадстаўнікі рэволюцыйна-дэмакратычнай рускай інтэлігенцыі не прызнавалі так званых «чэстага мастацтва», «мастацтва для мастацтва» і былі вестуымі мастацтва для народа, якога высокай ідэйнасці і грамадскага значэння».

Не менш вялікім было значэнне Бялінскага і ў гісторыі рускага вызваленчага руху. Пытанне гэтае было пастаўлена В. І. Леніным яшчэ ў 1901 годзе ў кнізе «Што рабіць?». У гэтай кнізе, паказваючы на тое, што «ролю перадавога барацьбіта можа ажыццяўляць толькі партыя, якая кіруецца перадавой тэорыяй», Ленін рэспэктывава: «А каб хоць колькі небудзь канкрэтна ўявіць сабе, што гэта азначае, няхай чытач прыгадае такіх напярэднякаў рускай сацыял-дэмакратыі, як Герцава, Бялінскага, Чарнышэўскага і бліскачучы пляяду рэволюцыйнаму 70 гадоў; няхай падумае пра тое сусветнае значэнне, якое набывае цяпер руская літаратура».

Такім чынам, В. І. Ленін лічыў Бялінскага напярэднякам рускай сацыял-дэмакратыі, ён лічыў яго напярэднякам таго этапу рэволюцыйнага руху ў Расіі, калі на арэну барацьбы выйшлі самі працоўныя масы — вышшае «пролетарыят, адны да канца рэволюцыйны клас», які «ўзняў да адкрытай, рэволюцыйнай барацьбы з імклівым сцягам».

Падрабязна аб ролі, якая належала рэволюцыйным дэмакратам у гэтай змене пакаленняў рускіх рэволюцыйнаму, В. І. Ленін пісаў у 1912 годзе ў артыкуле «Паміні Герцава».

Владзімір Ільіч указваў на «тры пакаленні, тры класы, якія дзейнічалі ў рускай рэволюцыі». Да першага пакалення належалі Дзекабрысты і Герцава; іх дзейнасць «падзіпнілі, пашырылі, умацавалі, загартавалі рэволюцыйна-рэвалюцыйныя, пачынаючы з Чарнышэўскага і канчаючы героямі «Народнай волі». Шчырэшым зрабілася кода барацьбітоў, блэйзі ён сувязь з народам». Але самы магучы рух — «рух саміх мас» — узначыла да трэцяга пакалення — пролетарскія рэволюцыйнеры.

Якое-ж месца ў развіцці рускай рэволюцыі займаў Бялінскі? На гэтае пытанне В. І. Ленін даў вычарпальны адказ у артыкуле «3 мінутаў да рабочага друку ў Расіі», напісаным у 1914 годзе.

«Як дэкабрысты разбудзілі Герцава, так Герцава і яго «Звоны» дапамаглі абудзіць розныя адукаваныя прадстаўнікі ліберальнай і дэмакратычнай буржуазіі, якія належалі не да дваранства, а да чыноўніцтва, мяшчэнства, купецтва і сялянства. Папярэднякам поўнага вызвалення дваранства і чыноўніцтва ў нашым вызваленчым руху быў яшчэ пры прыгонным праве В. Г. Бялінскага».

Такім чынам, Бялінскі раней за другіх — як прадстаўнік разначыннай інтэлігенцыі, як выключна ідэйна-сялянскай рэволюцыі — прайшоў на змену першаму пакаленню рускіх рэволюцыйнаму, якія выйшлі з дваранскага класа, — дэкабрыстам і Герцаву. Ён быў вестуым новага этапу рэволюцыйнай барацьбы, ён разам з другімі дзейцамі вызваленчага руху быў «напярэднякам рускай сацыял-дэмакратыі».

Але буржуазныя ідэалогі ўсіх колераў не хацелі «аддаваць» Бялінскага рэволюцыйнерам; усімі праўдамі і няпраўдамі яны імкнуліся адарваць Бялінскага ад гісторыі рэволюцыйнага руху, прыніжыць яго ролю ў развіцці рускай грамадскай думкі, у гісторыі рускай літаратуры, фальсіфікаваць яго велічы вобраз барацьбіта-дэмакрата.

Увесну 1909 года групай буржуазных рэнегатаў быў выданы зборнік артыкулаў пад назвай «Вехі». Са старонак гэтага зборніка буржуазныя інтэлігентны, якія перайшлі на бок самаўладства, абвясцілі ваіну дэмакратычным ідэям, імкнуліся зганьбіць рэволюцыйны рух, рэвалісвалі ў сваёй вернасці царызму. Лепшы твор Бялінскага — «Ліст да Гогаля» — напоўнены палымым пратэстам супроць прыгонніцтва, яны называлі «вылуўленнем інтэлігенцкага настрою».

26 лістапада 1909 года В. І. Ленін працягнуў у Парыжы публічны рэферат на тэму «Ідэалогія контррэволюцыйнага лібералізму». Ужо сама назва гэтага даклада, прысвечанага зборніку «Вехі», красамоўна свед-

І. ЭВЕНТАЎ

чыць пра тую ацэнку, якую Ленін даў гэтаму арганізаванаму выпадку буржуазных рэнегатаў. Другі пункт свайго даклада В. І. Ленін прысвяціў абароне Бялінскага і Чарнышэўскага ад нападак з боку вехаўцаў.

Свае думкі, выказаныя ў дакладзе, В. І. Ленін папырыў ў спецыяльным артыкуле «Пра «Вехі», які быў апублікаваны ў снежні 1909 года. Называючы гэты зборнік «энцыклапедыяй ліберальнага рэнегатава», Ленін падкрэсліваў, што «чырваную нітку праходзіць праз усю кнігу рашучая барацьба з матэрыялізмам, што «напад выдзецца па ўсёй лініі супроць дэмакратыі, супроць дэмакратычнага светаўспрыняцця».

Выкрываючы паклёпніцтва вехаўцаў, якія называлі артыкул Бялінскага «інтэлігенцкім настроем» і «судзільнай жудасцю», В. І. Ленін пісаў: «Так, так. Настроі прыгонных сялян супроць прыгоннага права, відавочна, ёсць «інтэлігенцкі настроі». Гісторыя пратэсту і барацьбы самых шырокіх мас насельніцтва з 1861 да 1905 года супроць рэшт прыгонніцтва ва ўсім дзале рускага жыцця ёсць, відавочна, «судзільная жудасць». Або, можа быць, паводле меркаванняў нашых разумных і адукаваных

лагеры, так і абаронцы феадалага ладу. Ужо ў другім выпуску «Сучасніка» за 1847 год Бялінскі адказаў на кнігу Гогаля рэацыянай. Але з-за цэнзурных умоў крытык не мог на старонках часопіса адкрыта выказаць свае меркаванні пра кнігу Гогаля. У ліпені 1847 года, знаходзячыся за граніцай, вялікі крытык у адказ на ліст Гогаля, які спрабаваў вытлумачыць абурэнне Бялінскага асабістымі меркаваннямі, напісаў свой выадом «Ліст», які адразу-ж распаўсюдзіўся ў Расіі ў няягальна-палітычнай і зрабіў велізарны ўплыў на перадавых рускіх людзей. «Няма ні аднаго настаўніка гімназіі ў губерньскіх гарадах, — прызнаваўся І. Аксакаў, — які не ведаў-бы напаміць ліст Бялінскага да Гогаля... Мы Бялінскаму абавязаны сваім выратаваннем, — гавораць мне ўсюды маладыя сумленныя людзі ў прыпадках. За чытаннем «Ліста» ўдзельнікі гуртка Петрашэўцаў былі прыгавораны да смертнага пакарання, якое ім урэшце замянілі катаргай і салдатчынай. На працягу амаль шасцідзясяці год (да 1905 года) ліст Бялінскага да Гогаля быў у Расіі забаронены, прычым у 1914 годзе царскі ўрад узяў гэтую забарону. Як адзначаў сам аўтар «Ліста», сэнс яго быў не столькі ў абывацтваванні супроць Гогаля, колькі ў абурэнні інтэрэсам рускага народа. «Тут справа ідзе не толькі пра маю ці Вашу асобу, але аб прадмеце, які

Панаеў, Гогаля, Ганчароў, Бялінскі, Някрасаў. Малюнак мастака Б. Лебедзева.

аўтараў, настроі Бялінскага ў лісце да Гогаля не залежаў ад настрою прыгонных сялян? Гісторыя нашай публіцыстыкі не залежала ад абурэння народных мас рэшткі прыгонніцкага ўціску?».

«Маскоўскія ведамасці», — пісаў далей Ленін, — заўсёды даводзілі, што руская дэмакратыя, пачынаючы хоць-бы з Бялінскага, зусім не вылучае інтарэсаў самых шырокіх мас насельніцтва ў барацьбе за самыя элементарныя правы народа, якія паўстаюць прыгонніцкім устаноўам, а вылучае толькі «інтэлігенцкі настроі».

Ленін заключае, што праграма «Вех» і праграма рэакцыйнай газеты «Маскоўскія ведамасці», якая абараняе інтарэсы царскага самаўладства, — «адлюшчавалі і ў філасофіі, і ў публіцыстыцы». Ленін дадае, што вехаўцы нападлі «толькі на такую інтэлігенцыю, якая была выключна дэмакратычнага руху, і толькі за тое, у чым яна выявіла сабе, як сапраўдны ўдзельнік гэтага руху». Да ліку «сапраўдных удзельнікаў» дэмакратычнага руху Владзімір Ільіч адносіў В. Г. Бялінскага.

Выступленні В. І. Леніна супроць «Вех» былі звычайным ударам па ўсіх буржуазных фальсіфікатарах, якія імкнуліся прыніжыць вялікага рэволюцыйнага дэмакрата.

Зусім не выпадкова тое, што, гаворачы пра Бялінскага і абараняючы яго ад нападу, В. І. Ленін, перш за ўсё, спаслаўся на ліст Бялінскага да Гогаля, што ў артыкуле пра «Вехі» Владзімір Ільіч выкрываў «фокус», які прарабілі над лістом Бялінскага да Гогаля і над гісторыяй рускай публіцыстыкі.

Належыць дадаць да гэтага, што ў выказаных бліжэйшых вучняў і саратнікаў Леніна і Сталіна, у выступленнях М. І. Калініна, А. А. Жданова і других выключна месца аддаецца лісту Бялінскага да Гогаля.

«Бялінскі, — гаварыў М. І. Калінін, — лепш разумее творчасць Гогаля, чым сам Гогаля». «Прыгадайце, — гаварыў таварыш А. А. Жданав, — выадомы «Ліст да Гогаля» Бялінскага, у якім вялікі крытык за ўсёй уадцывай яму палымнасцю бічаваў Гогаля за яго спробу адрадыць справе народа і перайці на бок цара».

Стгоддзе аддзяляе нас ад дня смерці Бялінскага, але запаветы яго жыццё. Совецкі народ законамі лічыць сябе нашчадкамі вялікага рэволюцыйна-дэмакрата. Аб значэнні Бялінскага ў гісторыі вызваленчага руху нашага народа неаднаразова гаварыў Ленін. Таварыш Сталін называў «палымнага Вісарыёна» ў ліку выдатнейшых прадстаўнікоў рускай нацыі.

Бялінскі з'явіўся на літаратурнай ніве ў змрочную эпоху нікалаўскай раакцыі, у эпоху злосных і дзікіх ганенняў самаўладства на кожную правую прагрэсіўную думку. Яшчэ не было рэволюцыйнага пролетарыята. Без яго кіруніцтва рух сялянства быў неарганізаваным, стыхійным. І ў гэтую эпоху Бялінскі прайшоў да ідэй сацыялізма, якая стала для яго «аляфія і амеага веры і ведаў». Ён стаў рэволюцыйнерам-дэмакратам і палымна марыў аб тым грамадстве будучага, дзе «не будзе багатых, не будзе бедных, ні цароў і падданаў, а будучы браты, будучы людзі». Ён ведаў, што шлях да гэтага грамадства ляжыць праз рэволюцыю. Ён любіў свой народ «па-маратаўскаму», гэта значыць любоўю рэволюцыйнаму, якое было глыбока неанішчальна і чужыя імкненні лібералаў і які лічыў вартай смеху самую думку аб тым, што вызваленне народа прыдзе «само сабою, з часам, без гвалтоўных пераваротаў, без крыні».

Шчырасць патрыёта пранёс Бялінскі скрозь усё сваё выдатнае жыццё. Яго называлі «палымным Вісарыёнам». І сапраўды: у барацьбе за справу народа ён быў палымным, бязлітасным і смедам і мог залучацца на скажыць аб сабе: «Я ў свеце баец». Аб яго «магутнай галдытарскай натуре» захапляліся ўспамінаў Герцава.

Чарнышэўскі называў патрыятызм Бялінскага «чыстым патрыятызмам». Гутарка ішла не толькі аб яго карэнным адрозненні ад «квашага патрыятызма» славянафілаў. Бялінскаму быў чужы і той «прыгожы духам энтузіязм», які не лічыцца з сапраўдным становішчам народа, з рэчаіснасцю. Вялікі крытык называў сваю любоў да Радзімы «пакутным пацудом», і сапраўды патрыятызм таго часу не мог быць іншым. Бялінскі цвёрда верыў у магучы творчы сілы народа, ён адчуваў у ім багацце розуму і эстэтычнага пацуды, любоў да свабоды, атэізм, кміслівасць, практычнае дзейнасць і законана бачыў у гэтых рысах аснову яго вялікага будучага. Але ў той-жа час ён не мог не бачыць пакут народа, не мог не бачыць, што ў тагачаснай жыццё ўсе «бруда, агідна, абуральна не пачалавечам».

У Расіі на шляху да ажыццяўлення «ідэала чалавечтва» стаяла самаўладства, і супроць яго накіраваў вялікі крытык усю сілу свайго розуму. Ён не адразу прайшоў да рэволюцыйна-патрыятычнага адмаўлення рэчаіснасці. Адзін час ён зрабіў памылку, прышоўшы да апраўдання рэчаіснасці, але хутка, зраўнаўшы сваё заблуджэнне, яшчэ з большым гнявам і палымнасцю кінуўся ў барацьбу з «агідавай... рэчаіснасцю, гэтым... царствам матэрыяльнага жыццельнага жыцця, чыналюбства, крыжалоўства, грошалюбства, хабарніцтва... дзе ўсе чалавечы, колькі-небудзь разумнае, добродзейнае, таленавытае асуджана на прыгнет, пакуты...».

Уся дзейнасць Бялінскага асвечана і сарпта пацудамі незгасальнай любові да радзімы. Яркім сведчаннем патрыятызма «палымнага Вісарыёна» з'яўляецца яго разуменне задач літаратуры і крытыкі; іх месца ў вызваленчай барацьбе народа ва ўмовах рускай рэчаіснасці, дзе толькі ў адной літаратуры, паводле слоў Бялінскага, было жыццё і рух наперад, не глядзячы на суровую цэнзуру, дзе народ бачыў «у рускіх пісьменнікаў сваіх адзіных правальнікаў, абаронцаў і выратавальнікаў ад... самаўладства, праваслаўя і народніцтва». І Бялінскі неаднаразова падкрэсліваў вялікае грамадскае значэнне літаратуры, вымяраў яе велічы ступенню сувязі з інтарэсамі народа, з рэчаіснасцю, і сам у сваёй дзейнасці даў бліскачучы прыклад таго, якой магучай зброй з'яўляецца літаратурная крытыка, натхнёная перадавымі, рэволюцыйна-дэмакратычнымі ідэямі.

Часопіс быў адзінай палітычнай кафедрой, з якой Бялінскі мог, абыходзячы рагаткі, цэнзуры, развіваць свае погляды. І ён поўнасю выкарыстаў гэтую магчымасць. Неаднаразова П. Вяземскі злосна гаварыў аб Бялінскім як аб бунтару, які з-за неамагчымасці бунтаваць на плошчах, бунтуе ў часопісах.

Бялінскі верыў у самабытнасць, своеасабытнасць свайго народа. Ён палітычнай барацьбы ў эпоху дзейнасці Бялінскага была працяглая барацьба заходнікаў і славянафілаў. Гутарка ішла аб лёсе Расіі, аб шляхах яе гістарычнага развіцця. Гаворачы аб Бялінскім, нельга праігнараваць міма яго пазіцыі ў гэтай барацьбе.

Тэрмін «заходнік», які замацаваўся ў адносінах да Бялінскага ў ліберальна-буржуазным літаратурна-навуковым асяродку, ён скажае сапраўднае аблічча вялікага крытыка... Бялінскі быў рэволюцыйнерам-дэмакратам, і гэтым вычарпальна вызначыла яго светапогляд. Больш таго, бачачы ў Бялінскім рэволюцыйна-дэмакрата, нельга, не парашаючы супроць праўды, адносіць яго ў той-жа час да славянафілаў або заходнікаў, таму што, як рэволюцыйнер-дэмакрат, ён не мог быць ні тым, ні другім. Сапраўды, што агульнага было ў Бялінскага з заходнікамі? Крытыка славянафілаў? Але і гэтая крытыка выляса ім з іншых пазіцый — з рэволюцыйна-дэмакратычных, а не буржуазна-ліберальных.

Неўміручае слова

Юр. ВАСІЛЬЕЎ

гнёва паўставаў супроць вярхоўных спроб уявіць наш народ сляпым вучнем Захаду, але ў разуменні Бялінскага самабытнасць рускага народа заключалася не ў патрыярхальных асновах, якія аджылі, а ў яго невычэрпных творчых сілах, у яго арганічнай вяржасці ўсякам застою, у яго любові да свабоды, у мужнасці, у яго слаўнай, гераічнай гісторыі.

Гэты патрыятычны ідэйны спалучыўся ў Бялінскага з ідэямі інтэрнацыяналізма. Крытык ніколі не быў прапаведнікам нацыянальнай замкнёнасці і адасобленасці. Ён, як ніхто іншы, умеў бачыць тое прагрэсіўнае, каштоўнае, што ўнеслі другія народы ў скарбніцу сусветнай культуры, і задачу авалодання ўсім багаццем гэтай культуры ён лічыў зусім неабходнай для далейшага развіцця свайго народа. Але, паводле думкі Бялінскага, не ўсе, а перадавое, новае (ён называў гэта «чалавечым») трэба творча ўспрымаць, і, з другога боку, гэтае авалоданне багаццем сусветнай культуры павінна ісці разам з усмерным развіццём культуры нацыянальнай, адбывацца на базе гэтага развіцця, без прыдушэння нацыянальнага, без «пустога, нявольніцкага, сляпога пераімання».

«Пара нам пакінуць захапляцца еўрапейскім таму толькі, што яно не азіяцкае, але любіць, паважаць яго, імкнуча да яго таму толькі, што яно чалавечы, і, на гэтай падставе, усё еўрапейскае, у чым няма чалавечы, адхіляць з такой-жа энергіяй, як і азіяцкае, у чым няма чалавечы».

Натуральна, што рэволюцыйнер-дэмакрат Бялінскі не мог заглядзіцца з гэтымі поглядамі. Не буржуазная Еўропа, а сацыялістычнае грамадства, да якога народ прыдзе рэволюцыйным шляхам, — вось што з'яўлялася ідэалам Бялінскага. Крытык хоць і адзначаў прагрэсіўнасць капіталізма ў параўнанні з прыгонніцтвам, але ён добра бачыў антынародную, эксплуатацыйную сутнасць першага.

Бялінскаму былі глыбока чужымі: і славянафілы з іх ідэалізацыйнай патрыярхальных асноў мінулага Расіі і ўскваленнем прыгонніцкай рэчаіснасці, з іх страхам перад гromам рэволюцыйных навалыніц на Захадзе. Па сутнасці, усё іх заклікі, якія былі з'едліва высьменены Бялінскім, — вярнуцца да часоў «казачнага Гастаўскага» — іх рэакцыйнага трактовання самабытнасці рускага народа былі выклікі «у вяржасці да рэволюцыі».

Супроць гэтай ідэйнай раакцыі, цемрашадства і паклёпа і змагаўся Бялінскі, выступаючы як супроць нізкапаклонства перад імпацызмам, так і супроць «квашага патрыятызма» славянафілаў.

Нізкапаклонства перад усім замкнёным было неанішчальна Бялінскаму. Ён кляўмі ганьбаў «пустэгаловых еўрапейцаў», якім «знаеў усякая пазарынасць інашэманна здавалася вышэй усякага талента рускага».

Неаднаразова з асаблівай радасцю і гордасцю гаварыў крытык аб шляху, па якому ішла руская літаратура ў асобе не лепшых прадстаўнікоў — ад абстрактнага пачатку мёртвай перайманнасці... да жывога пачатку самабытнасці... У зважана-ропце пісьменніка да рускай рэчаіснасці, у іх арганічнай сувязі з жыццём свайго народа, у няўхільным выдатным грамадскага значэння літаратуры, у адмаўленні ад перайманнасці бачыў ён аснову далейшых поспехаў нашай літаратуры і росту яе сусветнага значэння.

Бялінскі верыў у самабытнасць, своеасабытнасць свайго народа. Ён палітычнай барацьбы ў эпоху дзейнасці Бялінскага была працяглая барацьба заходнікаў і славянафілаў. Гутарка ішла аб лёсе Расіі, аб шляхах яе гістарычнага развіцця. Гаворачы аб Бялінскім, нельга праігнараваць міма яго пазіцыі ў гэтай барацьбе.

Гэты патрыятычны ідэйны спалучыўся ў Бялінскага з ідэямі інтэрнацыяналізма. Крытык ніколі не быў прапаведнікам нацыянальнай замкнёнасці і адасобленасці. Ён, як ніхто іншы, умеў бачыць тое прагрэсіўнае, каштоўнае, што ўнеслі другія народы ў скарбніцу сусветнай культуры, і задачу авалодання ўсім багаццем гэтай культуры ён лічыў зусім неабходнай для далейшага развіцця свайго народа. Але, паводле думкі Бялінскага, не ўсе, а перадавое, новае (ён называў гэта «чалавечым») трэба творча ўспрымаць, і, з другога боку, гэтае авалоданне багаццем сусветнай культуры павінна ісці разам з усмерным развіццём культуры нацыянальнай, адбывацца на базе гэтага развіцця, без прыдушэння нацыянальнага, без «пустога, нявольніцкага, сляпога пераімання».

У рэдакцыі «Сучасніка» (Бялінскі, Дастаўскі, Някрасаў). Малюнак мастака Б. Лебедзева.

вае супроцьстаўленне чалавечы нацыянальнаму Бялінскі называў «самым абстрактным, самым кніжным дуалізмам», а разуменне касмапалітэі дзейнасці вялікіх людзей — «рытарычнай фігурай», якой няма ў рэчаіснасці. Вялікі крытык з выдатнай прадбачывасцю дымлектычна падшоў да вызначэння ўзаемаадносін паміж чалавечым і нацыянальным.

Чалавечы, пісаў Бялінскі, заўсёды выздольна нацыянальна, як і прагрэс кожнага народа, які не можа быць толькі абстрактным прагрэсам. «Калі народ паддзецца напору чужых яму ідэй і звяччай, не маючы ў сабе сілы пераагрэпаўшы іх сілаю ўласнай нацыянальнасці ва ўласна-ж сутнасці, — тады ён гіне палітычна». Вялікі чалавек заўсёды нацыянальна, як і яго народ, і веліч першага заключаецца імяна ў тым, што ён прадстаўляе сабою народ. Барацьба-ж генія за свае перадавыя ідэалы з'яўляецца барацьбой новага са старым, а не пераадоленнем нацыянальнага ў імя абстрактнага зразумелага чалавечы. Пераходзячы да літаратуры, Бялінскі бачыў паўверджанне свайго погляду ў тым, што руская літаратура набыла сусветнае значэнне імяна з таго перыяду, калі яна зрабілася глыбока нацыянальнай, — гэта значыць пачала рэалістычна адлюстроўваць рускую рэчаіснасць, зрабілася голасам свайго народа. Адсюль натуральны вывад: сусветнае значэнне рускага народа дасягаецца не шляхам адмаўлення ад нацыянальнага, ад самастойнасці і самабытнасці, а імяна праз усмернае развіццё нацыянальнага (зразумела, не ў славянафілскім духу).

Велічым гістарычным шлях нашага народа пацвердзіць правільнасць пераказанняў Бялінскага.

Агідныя метафарозы касмапалітызма ў нашым дні добра вядомы. Пад маркай касмапалітызма выстушае зарас агрэсіўны амерыканскі імперыялізм, які прыкрывае лозунгамі нацыянальных граніч дражнічымі апетытамі амерыканскіх мільярдэраў, што жадаюць бачыць увесце свет калоніяй ЗША.

Праніклівы поірк вялікага патрыёта быў звернуты ў будучы. Вера ў народ, у яго сілы дапамага Бялінскаму правільна прадбачыць будучыню свайго радзімы. Гэтай будучыня ўяўлялася яму удойнай, вялікай, бо ён верыў у тое, што яго народ здолее лепш вырашыць «сацыяльнае пытанне і скончыць з вяржасцю капіталізму і ўласнасці з працай, чым Еўропа», што ён заклікаў «сказаць свету сваё слова, сваю думку».

Совецкі народ скажаў гэтае новае слова свету. Пабудаваны сацыялістычнае грамадства, ён стаў на чале прагрэсіўнага чалавечы і ажыццяўляў тое, аб чым марыў Бялінскі, праніжыўшы сваім поіркам скрозь цялае стагоддзе.

Мы шануем вялікі запаветы Бялінскага. Неўміруча радкі яго твораў да нашых дзён гучаць, як жывое слова. Нам блізка і даргія яго патрыятычныя пацуды, яго рэволюцыйны дэмакратызм, яго бязлітасная барацьба супроць «пустэгаловых еўрапейцаў», якія прыніжалі нацыянальную годнасць народа, супроць бязродных касмапалітаў.

Будучы новы свет, мы эню і эню звяртаемся да твораў Бялінскага і гаварымся, што яны запавячаны нам, яго законным нашчадкам, што ў ліку выдатных людзей, ад якіх выдасе сваю радасноўную савецкі народ, знаходзіцца Вісарыёна Грыгоравіч Бялінскі — вялікі патрыёт, трыбун, «у свеце баец».

Расію ў 1940 годзе, якая будзе стаяць на чале адукаванага свету, і навагі ад усяго адукаванага чалавецтва". В. Г. Бялінскі

1948

***

***

***

Якрасаў і Панаеў ля ложка паміраючага Бялінскага.

Карціна мастака А. Наумава.

ВЫДАТНЫ ТЭАТРАЛЬНЫ КРЫТЫК

А. ЕСАКОВ

Упершыню В. Г. Бялінскі пазнаёміўся з тэатрам у Пензе, у 1825 годзе, калі ён вучыўся ў гімназіі.

Як тэатральны крытык, Бялінскі выступіў у часопісе «Молва» ў маі 1834 года з невялікай «Тэатральнай хронікай» (лет выдаўцу) — рэцэнзій на трагедыю «Смаляне» А. Шахаўскога, у якой крытыкаваў рытарычнасьць мовы і ненатуральнасьць характараў і сітуацый гэтага твора.

Бялінскі быў першым гісторык-тэатразнаўца, які з пункту гледжання дэмакратычна-рэвалюцыйных поглядаў вызначыў шлях рускага тэатра, як тэатра рэалістычнага кірунку. Каб рускі тэатр зрабіўся самастойным, ён перш за ўсё павінен мець сваю аўчынную драматургію. Вядлікі крытык сьцвярджае, што «драматычныя паэты ствараюць актэраў», таму нам «трэба мець сваю камедыю, і тады ў нас будзе свой тэатр».

Пачынальнікам новага рэалістычнага тэатра быў Гоголь. Малады тэатральны рэцэнзент пісаў, што «яго творчага пара дастаткова для стварэньня нацыянальнага тэатра». Гэта было сказана адносна выдатнай камедыі «Рэвізор». Не гледзячы на тое, што Бялінскі аддаваў належае і рамантычнаму тэатру, аднак ён патрабаваў, каб яго спытаклі адваваць духу часу. Таму ён зьвертаў такую вялікую ўвагу на драматургію Гоголя, у якой закраліся найбольш хваляючыя пытанні жыцця рускага грамадства. Такім чынам, мы бачым, што Бялінскі яшчэ ў раннія гады сваёй літаратурнай дзейнасьці ясна ўяўляў, які тэатр патрэбен рускаму грамадству.

В. Г. Бялінскага збліжала з рускім тэатрам не толькі тое, што ён сам пісаў пьесы на пачатку сваёй літаратурнай дзейнасьці, што ён любіў быць знаёмым з вялікімі рускімі артыстамі Шчэпкіным, Мачалавым і іншымі, што яго пьеса «Паддэсяцігодзь дзядзька» была паддэсяцігодзь маскоўскім тэатрам у бенефіс Шчэпкіна, — Бялінскі надаваў тэатру вялікае грамадскае значэньне. Як таленавіты даследчык, ён заўсёды зьвертаў увагу на найбольш выдатныя зьявы сцэнічнага мастацтва, якія характарызавалі сабой развіццё рускага тэатра. У артыкуле «Аб ігры Каратыгіна» (1835 г.) крытык паддэсяцігодзь і пашырае свае думкі, выказаныя раней, і зазначае: «Я сцэнічнае мастацтва лічу творчасцю, а

актэра — самабытным творцам, а не ньюльнікам аўтара». Каб іграць тую ці іншую ролю, актэры перш за ўсё, павінен ведаць, што ён іграе, г. зн. павіна быць пьеса, у якой-бы дакладна былі вызначаны характары дзейных асоб, тады і актэру лягчэй будзе данесці ідэю твора да гледача.

Ад разгляду творчасці асобных выдатных рускіх артыстаў (Шчэпкіна і Каратыгіна) крытык пераходзіць да вывучэньня творчасці вядомага рускага трагіка Паўла Сцяпанавіча Мачалава, на прыкладзе выкананай ім ролі Гамлета ў аднайменнай трагедыі Шэкспіра, і да абагульнення дасягненьняў рускага мастацтва. Перш чым канкрэтна падыйці да разгляду выканання выдатнага трагедычнага вобразу, крытык робіць істотную заўвагу: «На свежэе рускае жыццё не мелі амаль ніякага ўплыву гілы французскі класіцызм, ды яшчэ менш меў на яе ўплыў ліхаманкавы, п'ямый французскі рамантызм». Гэтым чынам Вісарыён Грыгоравіч падкрэслівае самабытнасьць творчасці рускага сцэнічнага мастацтва, аддзіляючы розніцу буржуазнага тэатра ад запэчычанай яго ў імпэрыялізм і аддаючы пальму прыяштва рускай тэатральнай культуры.

Класіцызм у разуменні Бялінскага — мастацтва без пачуццяў, якое «халоднае як зіма, выгладжанае, як мармур», у ім пераважа аддаецца форме перад зместам.

Змагаючыся супроць фармалізма, Бялінскі заўсёды заклікае артыста дасканала вывучаць твор і ролю пры стварэньні сцэнічнага вобразу. Ды і сам крытык, як даследчык, чалавек выключнай эмоцыі, вялікага розуму і шырокай эрудыцыі, ніколі не быў аднабоковым у разглядае той ці іншай тэатральнай з'явы. Так, у артыкуле пра выкананне ролі Гамлета артыстам Мачалавым крытык глыбока даследуе і выдатную трагедыю англійскага драматурга, вызначваючы асноўную ідэйную накіраванасьць яго цэнтральнага вобразу, гаворыць аб перакладзе яе на родную мову і, нарэшце, аналізуе ігру артыста. Трагедыя, створаная драматургам, калі яна знаходзіцца на паперы, яшчэ мёртва; артыст павінен быць

мастаком, каб, чытаючы яе, бачыць жыццё сцэнічнага вобразу і ўвасобіць яго ў канкрэтны дзеянні, уласцівыя іменна гэтаму персанажу, а не якому-небудзь іншаму. Актэры павінен жыць жыццём таго вобразу, які ён паказвае, прычым паказваць яго свабодна (бо ў гэтым сутнасць мастацтва), але ў адпаведнасці з тым вобразам, які створаны паэтам. Та кім чынам, вартасць сцэнічнага вобразу залежыць ад вартасці драматургічнага вобразу. Для таго, каб зраўняць аўтара, неабходна мець розум і эстэтычны густ, а для таго, каб ажыццявіць задуму аўтара, неабходна мець талент. Мачалаў быў артыстам вялікага таленту, дзякуючы якому рускае грамадства магло зраўняць усю глыбіню гена Шэкспіра.

Даследванне аб ігры Мачалава ў ролі Гамлета трэба аднесці да выдатных прац рускай тэатразнаўчай навукі. Гэтае даследванне мае вялікае значэньне і для сусветнага тэатразнаўства, бо ніхто яшчэ не дасягнуў такога пранікнёнага і глыбокага аналізу аднаго з цікавейшых шакоў з'ўскіх твораў.

Што датычыцца астатніх артыкулаў Бялінскага, прысвечаных рускаму тэатру, такіх, напрыклад, як «Пятроўскі тэатр», «Рускі тэатр у Пецярбурзе», «Павел Сцяпанавіч Мачалаў» (накролал), «Г. Сасніцкі на маскоўскай сцэне ў ролі гараднічага», «Александрынскі тэатр» і інш., яны дапаўняюць вышэй выказаныя навуковыя палажэнні і ўдакладняюць гісторыю развіцця драматычнага мастацтва ў Расіі. Зместыючым артыкулы Бялінскага асвятлілі шлях развіцця айчынага тэатра, які задаваў тон астатнім тэатральным крытыкам, які прытрымліваліся смелых думак «пальмянага Вісарыяна».

Яшчэ і сёння надзвычай перакачана, сапраўды рэвалюцыйна гучаць людзкія словы, якія вызначаюць грамадскі характар рускага мастацтва, яго вялікую ідэйную сілу. «Адмаўца ў мастацтва права служыць грамадскаму інтарэсам — значыць не ўзвышаць, а прыніжаць яго».

Мы бачым, што і ў тэатральнай крытыцы В. Г. Бялінскі заставіў верным сваім дэмакратычна-рэвалюцыйным поглядам, ён дамагаўся таго, каб мастацтва мела вялікае грамадскае значэньне, яно было зразумелым народу, адлюстроўвала яго жыццё.

Эстэтычныя і літаратурна-крытычныя погляды В. Г. Бялінскага

С. КАРАБАН

Грамадска-літаратурная дзейнасьць В. Г. Бялінскага — значналы этап у гісторыі развіцця рускай культуры і вызваленчага руху. Бялінскі стварыў класічную матэрыялістычную эстэтыку, рэалістычную крытыку і навуковае літаратурназнаўства.

Яго літаратурная дзейнасьць непарукальна звязана з пытаньнямі філасофіі і рэвалюцыйнай барацьбы за злічэнне самаўладства ў прыгонніцкага ладу. Рускае грамадскае жыццё і антыпрыгонніцкай настрой сялян кіравалі справамі і думкамі Бялінскага.

Бялінскі, раскрытыкаваўшы ямяцкую ідэалістычную эстэтыку, стварыў матэрыялістычную эстэтыку, навуку аб сутнасці і законах развіцця рэалістычнага мастацтва.

Лейтэматывам яго грамадска-літаратурнай дзейнасьці быў палымны патрыятызм. Нацыянальная чысьць, любоў да свайго народа і радзімы выяўляюцца ва ўсіх працах Бялінскага. Крытык ганарыўся тым, што рускі народ, які надзелены праніклівым розумам і эстэтычным пачуццём, у той-жа час вызначаецца і «незвычайнай кемлівацю, знаходлівасцю, практычнай дзейнасцю розуму, праніклівасцю і аналітычнай сілай мыслення».

Вядлікі крытык у пытаньнях грамадскай думкі і мастацтва арыентаваўся на свой народ. Ён рашуча і паслядоўна змагаўся супроць безгрунтоўнага і шкіднага кампаньдзізму.

Бялінскім пастаўлена і вырашана праблема аб судасносках нацыянальнай і агульначалавечай культуры.

Паводле Бялінскага, агульначалавечая культура развіваецца толькі на глебе нацыянальных культур.

Бялінскі, як і ўсе перадавыя рускія дзеячы, не быў нацыянальна абмежаваным мысленікам. Ён любіў чалавечы і быў сапраўдным патрыятам сваёй радзімы. Вісарыён Грыгоравіч пісаў: «Хто не належыць сваёй бацькаўшчыне, той не належыць і чалавечы».

Асновай эстэтыкі Бялінскага з'яўляецца народнасць. Ён гаворыць, што народнасць ёсць альфа і амега эстэтыкі нашага часу.

Такім чынам, народнасць у літаратуры — гэта не самаўладства і правааслаўе, не пакарыўнасць і любоў, не каптан і лапі, не разьвіка і кяс; народнасць — вобраз думак і пачуццяў народа, умненне вачыма нацыянальнай стыхі бачыць прадметы і зьявы; народнасць — звычкі і зораны, грамадскае і хатняе жыццё людзей і, нарэшце, характар рускага чалавека, у якім павіна адлюстравіцца ўнутранае і навакольнае жыццё з усімі тыповымі адцэннямі і фарбамі.

У 40-х гадах Бялінскі ў разуменне народнасці ўключыў рэвалюцыйнае адмаўленне прыгонніцкай сапраўднасці ў імя лепшай будучыні краіны і народа.

Пастаноўка пытаньня аб народнасці ў літаратуры мела не толькі эстэтычнае значэньне, але і палітычнае. Яна адкрывала шырокі доступ адлюстравання ў літаратуры жыцця народных нізю, дэмакратызвала тэматыку і вобразы літаратуры.

Вядлікі крытык, гаворачы аб характэрах чалавека ў паэзіі, удакладняе яго тым, што ўводзіць катэгорыю тыповасці. Ён піша: «Тып (першаобраз) у мастацтве — тое-ж, што род і від у прыродзе, што герой у гісторыі. У тым адрозненні ўра-

чыстае арганічнае спалучэння двух крайнасцяў — агульнага і адмыслага».

Гэтае вучэнне пра тып супроцьстаяла натуралістычнаму капіраванню, фатаграфаванню дэталю і дробязяў, яно супроцьстаяла і рамантычнаму паказу выключных характэраў у мастацтве. Калі ў мастацтве няма тыповага, няма характэраў, дык няма сапраўднага рэалістычнага мастацтва, а ёсць простае фатаграфаванне. Але фатаграфія не ёсць мастацтва.

Не было і няма мастацтва, кажа Бялінскі, адасобленага ад грамадскага жыцця. Ён лічыць, што «прырода вечны ўзор мастацтва, а найвялікшы і самы высокародны прадмет у прыродзе — чалавек». Для Вісарыяна Грыгоравіча жыццё з'яўляецца вышэй мастацтва, якое з'яўляецца толькі адным са шматлікіх праяў самога жыцця і ў той-жа час спецыфічнай формай чалавечага пазнання аб'ектыўнай сапраўднасці.

Бялінскі асудзіў тэзіс рэакцыйнай ідэалістычнай эстэтыкі аб апалітычнасці мастацтва і адкінуў тэзіс аб тым, што вобраз — непаўнацэнная эстэтычнае пачуццёвае сузіранне ісціны. Калі-б мастацтва было толькі пачуццёвым сузіраннем жыцця, дык яно, паводле думкі Бялінскага, не здолела-б намаляваць правільную карціну жыцця, адлюстравіць тыповыя сацыяльныя з'явы і вобразы. Мастацкае мысленне, якое не дае аб'ягульнення, пазабавіць і пазнавальнага значэньня.

Бялінскі ўстаўляе: «Паэт павінен выбраць не прыватнае і выпадковае, але агульнае і неабходнае, якое «дае каларыт і сэнс усёй эпохе». Абапраноўчы на тое, што мастацтва адраіваецца ад жыцця, ён аб'явіў рэалізм узналежэннем сапраўднасці ва ўсёй яе ісціне.

Рэалістычная пазія ёсць творчае ўзнаўленне сапраўднасці. У творчым акце актыўна выступае суб'ектыўнасць мастака. Ён праз сваю свядомасць успрымае з'явы навакольнага свету, сваёй палымнай, глыбокай, усеабдымнай і гуманнай натурай надае ім жыццё. Ады з'явы ім жыццёсцьверджаюцца, а другія адмаўляюцца. Здаровым жыццёвым пачаткі атрымоўваюць ухвалу, сацыяльна-шкідныя — асуджаюцца.

Такім чынам, без гістарычнага і без класовага ўзыходу да твораў мастацтва не можа быць навуковае даследванне.

На аснове матэрыялістычнай дыялектыкі Бялінскі вызначыў свой рэвалюцыйна-дэмакратычны погляд на творчасць пісьменніка. Ён паказвае класавую абумоўленасць, класавую і гістарычную абмежаванасць пісьменніка.

Увядзенне ў эстэтыку гістарычнага і грамадскага накіраванасці да свайго часу з'яўляецца велізарным прагрэсіўным крокам, які ставіў тэорыю мастацтва і крытыку на трывалы навуковы фундамент.

Стваральны сусветнай класічнай эстэтыкі, Бялінскі ўпершыню ў гісторыі мастацтва даў сапраўды навуковы адказ на пытанне, у чым за-

ключавецца спецыфіка мастацтва, і аскарава вызначыў адрозненне яго ад навукі.

У сваіх працах ён устаўляе: «Філасоф гаворыць сілагізмамі, паэт — вобразамі і карцінамі, і гаворачы абодва яны адно і тое-ж».

Бялінскі паказвае сутнасць і спецыфіку мастацтва, а таксама вырашае праблему аб узаемаадносінх мастацтва і навукі. Як навука, так і мастацтва — сферы грамадскай свядомасці, яны адзіныя па сваёму зместу, па законах мыслення, але розныя па формах, спосабах і апрацоўцы матэрыялаў. Другімі словамі, мастацтва і навука ёсць асэнсаванне быцця толькі ў розных формах.

Адыны працэс пазнання і засваення аб'ектыўнай сапраўднасці адбываецца ў розных формах, навукова-лагічнай і мастацка-вобразнай. Вядлікі пазнання аб'ектыўнага свету навука выказвае ў паняццях, меркаваннях, а мастацтва — у канкрэтных і тыповых вобразах, карцінах.

Вядучым пачаткам у мастацтве ёсць яго ідэйны змест. Бялінскі заўвагае: «Характэра новага мастацтва — перавага важнасці зместу над важнасцю формы». Змест, а не форма з'яўляецца вызначальным момантам у мастацтве.

Бялінскі тэарэтычна абгрунтаваў рэалізм Пушкіна і Гоголя. Рэалізм ёсць толькі пэўны паказ рэчаіснасці ва ўсёй яе ісціне. Ён уключае ў сябе актыўныя адносіны мастака да адлюстравання жыцця. У творчым метадае рэалізму спалучаюцца рэальнае і ўзыманнае, у ім ёсць і моманты рамантыкі. Мінулае абавязана растлумачыць сучаснае, а сучаснае — заглянуць у будучыню.

Рэалістычнае мастацтва — дзейная сацыяльная зброя. Сада яго заключаецца ў цеснай сувязі з жыццём.

Рэалізм складаецца ў жорсткай барацьбе з дваранскімі ідэалістычнымі эстэтычнымі сістэмамі. Барацьба ў галіне эстэтыкі адлюстравання класавую барацьбу ў рускім грамадстве.

Бялінскі ў сваіх працах вырашыў многія пытанні матэрыялістычнай эстэтыкі. У аснове яго эстэтыкі ляжыць рэвалюцыйны дэмакратызм і матэрыялістычная філасофія.

Бялінскі адзінаў літаратурнай напямкі і дзейнасць пісьменнікаў, грунтоўчыся на сваёй эстэтычнай сістэме і рэвалюцыйна-дэмакратычным светалогіядае. У творчасці Гоголя рэалістычны і рамантычны пачатак зліліся ў адно цэлае, і «рускай літаратура пайшла па шляху правільнаму і сапраўднаму». Гоголь даў узор для ўсёй сусветнай літаратуры, як трэба ў мастацтве адлюстравіць сапраўднасць і як служыць ідэям свайго часу.

Ва ўпартай і паслядоўнай барацьбе з рэакцыянерамі Бялінскі навукова абгрунтаваў выключную ролю Пушкіна для рускай літаратуры. Ён даваў, што Пушкін сваёй творчасцю заснаваў самабытны і арыганальную рускую літаратуру і з'яўся стваральнікам рускай літаратурнай мовы.

У барацьбе з прадстаўнікамі афіцыйнай і славінафіскай народнасці Бялінскі абараніў творчасць Лермантава і рэалістычную школу Гоголя ад несправядлівых нападках.

Яго адэцкі рускіх пісьменнікаў захоўваюць сілу і для нашага савецкага літаратурназнаўства.

Артыкулы вялікага крытыка — не толькі літаратурныя факты, яны носіць прышчыповы грамадскі, гістарычны характэра. Бялінскі ўмеў з'явы літаратуры з'яваць з грамадскай жыццём. У яго артыкулах б'ецца пульс жыцця, таму яны меду глыбокі і шырокі рэзананс, рабілі дзейны ўплыў на грамадскую думку.

Таварыш Жданав у сваім дакладзе аб часопісе «Звезда» і «Ленінград» сказаў: «Пачынаючы з Бялінскага, усе лепшыя прадстаўнікі рэвалюцыйна-дэмакратычнай рускай інтэлігенцыі не прызнавалі таг званяга «чыстага мастацтва», «мастацтва для мастацтва» і былі вестуямі мастацтва для народа, яго высокай ідэйнасці і грамадскага значэння».

Эстэтыка і крытыка Бялінскага — вяршыня тагаснай навукі аб мастацтве. Вісарыён Грыгоравіч, будучы гістарычна і класова абмежаваным, не здолеў узяцца да ўзброенай гістарычнага матэрыялізма і навуковага сацыялізма. Усё прагрэсіўнае, матэрыялістычнае і навуковае, што ёсць у яго літаратурнай спадчыне, намі ахоўваецца і развіваецца.

Вядлікі настаўнік савецкага народа Ленін і Сталін высока ставілі дзейнасць Бялінскага, як папярэдніка рускай сацыял-дэмакратыі, як барацьбіта за развіццё рускага народа.

ДУМКИ АБ РУСКІХ АКТОРАХ

Ул. НЯФЕД

У літаратурнай спадчыне Бялінскага ёсць нямада выдатных выказванняў аб тэатры, аб сцэнічным мастацтве, аб рускіх актэрах. Гэтыя выказванні захаваліся нас толькім разуменнем тэатра наогул і актэрскага майстэрства ў прыватнасці.

Да ацэнкі тэатра і актэраў Бялінскі падыходзіць з прынцыповых пазіцый — пазіцый высокай грамадскай, грамадзянскай ролі, якая ўскладзена на мастацтва. Кожную з'яву мастацтва Бялінскі разглядае, перш за ўсё, з пункту гледжання не карыснасці, актуальнасці, сучаснасці, гэта значыць, неабходнасці народу. Калі з'ява мастацтва не адказвае гэтым гаючым патрабаванням, яна бессэнсоўная, нікчэмная. «Наш век... — піша Бялінскі, — рашуча адмаўляе мастацтва для мастацтва, прыгожасць для прыгожасці».

Мачалаў, Каратыгін, Шчэпкін — вось тры імя першай паловы XIX стагоддзя, якія найбольш поўна і глыбока ў творчасці адлюстравалі свой век. Яны нібы сутыкнуліся на перакрываванні трох дарог — класіцызма, які адходзіў, сучаснага ім рамантызма і будучага рэалізма. У іх, як у лютэры, адбіліся ўсе слабасці і моц рускага тэатра першай паловы XIX стагоддзя. Кожнаму з іх Бялінскі прысьвяціў па некалькі артыкулаў або выказванняў, у якіх даў ім вычарпальную творчую характарыстыку.

Гаворачы аб Мачалаву або Каратыгін, Бялінскі заўсёды параўноўвае гэтых двух вялікіх, але незвычайна розных паміж сабой актэраў. Ён лічыць, што Каратыгін, больш чым усякі другі актэры, аднаваў пецярбургскія сцэны, афіцыйнай публіцы сталіцы, у той час як Мачалаў быў любімым масквічоў, дзе «развіццё тэатра было значна свабодней», і «класіцызм не мог пусціць глыбокіх караняў». Правадзячы паралель паміж гэтымі двума актэрамі, знаходзячы ў кожным з іх дадатнае і заганнае, Бялінскі аддае перавагу Мачалаву за яго прастрату, даходлівасць, свежасць пачуццяў, бурнае натхненне, палымнае парыванне, за тым хваляны хвалявання, якія Бялінскі назваў «мачалаўскімі хваляваннямі». Вя-

лікі крытык бачыў Мачалава ў ролі Атэла і потым, з уласцівым яму натхненнем, напісаў, што ў ролі «страшно некалькі месц, ад якіх я сьцінуў сваё месца і не памятаў і не ведаў, дзе я і што я, ад якіх усе прадметы, усе ідэі, усе свет і я сам зліліся ў нешта нізвернае і пакінулі цэлае і непадзельнае, бо я пачуў нейкі жахлівы, выкліканы з дна душы галасы і прачытаў у іх страшэнную апошнюю каханя, рэўнасці, адчаю — і гэтыя галасы яшчэ і цыпер гучаць у душы майб».

Бялінскі напісаў поўны захвалены артыкул аб Мачалаву ў ролі Гамлета. Гэты артыкул з'яўляецца і дагэтуль лепшым, класічным узорам тэатральнай крытыкі. У ім Бялінскі вельмі грунтоўна і глыбока аналізуе работу Мачалава і захваліўшага мачалаўскага генаію, які ўрушае гледаць. Гэта значыць, што Мачалаў, як вялікі мастак, улавіў тое гаючэ, што ён павінен быў адкрыць у Гамлету і расказаць рускаму гледачу 30-40-х гадоў XIX стагоддзя. Разам з тым Бялінскі адзначае сур'езныя загану ў ігры Мачалава, якія выяўляюцца ў тым, што артыст робіла вытрымліваў ролю адвольнага дэра ад пачатку да канца. Мачалаў знаходзіў аддаваўся сваёму пачуццю, натхненню, а яно часамі падводзіла яго.

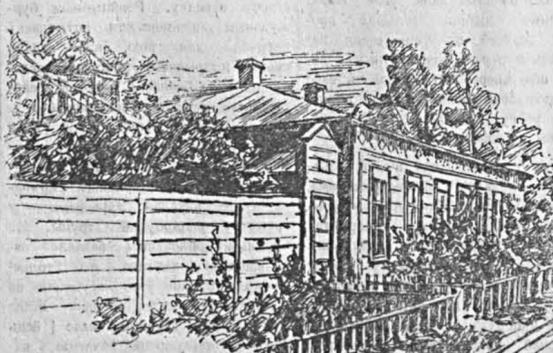
Вельмі многа папракуў кідзе Бялінскі актэру Каратыгін. Ён адзначае яму чую дэкламацыю, захваленыя эфектны, позу і іншыя якасці, уласцівыя класіцызму, але ўжо устаўляючы ў часы Бялінскага. Ён піша, што Каратыгін бярэцца за ўсё роўна «ва ўсёх быў аднолькавым, або лепш сказаць, ні ў адной не бывае неадзінадушна... Тут я бачу не талент, не пачуццё, а надзвычайнае ўмельства перамагаць цяжкасці». Бялінскі прыводзіць рад прыкладаў, якія паддэсяцігодзь яго думку. Але, не гледзячы на сваю першапачатковую нялюбоў да актэра, крытык нарэшце аддаў яму належае і заслужана апавіў бліскучае майстэрства Каратыгіна і яго ўменне працаваць. Мі-

яем на ўвазе артыкулы «Аб ігры Каратыгіна» і «Александрынскі тэатр», у якіх даслена поўная захвалення ацэнка ігры Каратыгіна ў ролі Велізарыя і інш. Цалкам-жа Бялінскі лічыў, што Каратыгін «належаць да ліку тых мастакоў, якія ў вышэйшай ступені авалодалі знешнім бокам мастацтва».

Бялінскі вучыў, што сапраўднае мастацтва павіна ў сваё сапраўднае талента і мастацтва, натхнення і працы. Паводле думкі крытыка, Шчэпкін найбольш поўна спалучаў у сабе гэтыя якасці. Ён гаворыць аб Шчэпкіну, як аб актэру — выканаўцы пераважна роляў простых людзей, якія патрабуюць «глыбокага патэтычнага элемента ў таленце артыста». Бялінскі адзначае, што Шчэпкін умеў зацікаваць гледачоў лёсам простага чалавека і прымушвае іх плакаць над пакутамі якога-небудзь матроса, як Мачалаў прымушае іх плакаць над пакутамі прынца Гамлета або Атэла.

Асабліва высока ў Шчэпкіну цэніў Бялінскі яго творчыя адносіны да работы. «Шчэпкін — мастак і таму для яго вывучэнне ролю не азначае адліз ра падрыхтавацца да яе, а потым паўтараць сябе ў ёй: для яго кожнае новае прадстаўленне ёсць новае вывучэнне. Яго ігра — творчая, генайдна. Ён не памочнік аўтара, але суперікі яго ў стварэнні ролі». У артыкуле «Рускі тэатр Пецярбурга» Бялінскі гаворыць аб рэалістычнай ігры Шчэпкіна. В. Бялінскі да асабліва высокаму ацніку актэру ў ролі гараднічага за натуральнасць і прастрату выканання.

Ацэнуючы артыкулы Бялінскага аб актэрах, можна прысці да вываду, што ідэалам актэра для вялікага крытыка быў рэаліст Шчэпкін, і не толькі тым, што ён найбольш праўдзінна паказваў жыццё і найбольш быў даходлівым, але і таму, што Шчэпкін кожнай сваёй новай работай адгукаўся на тэмы сучаснасці. Бялінскі сваім генайдным чутцём прадугадаў, што імяна Шчэпкін з'яўляецца выдатным майстрам рускага тэатральнага мастацтва, — той Шчэпкін, на традыцыях якога вырасілі маскоўскі Малы і маскоўскі Мастакі тэатры.

Дом-музей Бялінс

ДЭЗАРЫЕНТАЦЫЯ ЧЫТАЧОЎ

Абмеркаванне артыкула В. Гальперына „Аб рэштках буржуазнага нацыяналізма ў беларускім літаратурназнаўстве“

«Літаратурная газета» ў нумары ад 12 мая 1948 года надрукавала артыкул В. Гальперына «Аб рэштках буржуазнага нацыяналізма ў беларускім літаратурназнаўстве». Разглядаючы гэты артыкул было прывесена азначанае пасаджанне Сакратарыята Саюза савецкіх пісьменнікаў БССР і вучонага савета Інстытута літаратуры, мовы і мастацтва Акадэміі навук БССР, якое адбылося 20 мая.

Адкрываючы пасаджанне і інфармуемы прысутных аб артыкуле В. Гальперына, сакратар Саюза савецкіх пісьменнікаў БССР П. Каваляў адзначыў, што ў артыкуле побач з некаторымі правільнымі палажэннямі, ёсць шмат надуманага, якое не адпавядае сапраўднаму становішчу сучаснага беларускага літаратурназнаўства. В. Гальперын чамусьці ў сваёй працы абмовіў аб той рабоце, якую правялі пасля рашэння ЦК ВКП(б) на пытаннях ідэалагічнай работы нашых літаратурнаўцаў у барацьбе з правамі буржуазнага нацыяналізма. Гэтыя правы былі своечасова выкрыты ў паставоў ЦК ВКП(б) Беларусі, які накіраваў дзейнасць нашых пісьменнікаў і літаратурнаўцаў на ўзмацненне прапаганды савецкага патрыятызма, на барацьбу з правамі нізкапаклонства перад буржуазнай культурай Захаду. У выніку артыкул набыў дэзарыентуючы характар.

Словам І. Гутару. Ён гаворыць, што ў артыкуле «Аб рэштках буржуазнага нацыяналізма ў беларускім літаратурназнаўстве» правільна адзначаецца, што некаторыя работы беларускіх літаратурнаўцаў не пазбаўлены ад памылак нацыяналістычнага характару, што гэтыя памылкі мелі месца ў праграмах і падручніках па беларускай літаратуры, у некаторых крытычных і літаратурнаўчых артыкулах і нават даследчых работах. Але В. Гальперын аб гэтых памылках піша так, нібы з ім у нас не было ніякай барацьбы. В. Гальперын, як відаць, не ведае ці наўмысла абмовіўшае тую выліковую работу, якую правяў Цэнтральны Камітэт КП(б) у барацьбе за высокую ідэйнасць беларускай літаратуры, за далейшую прапаганду савецкага патрыятызма, за больш шчыльную прыняповую крытыку супроць праваў нізкапаклонства перад Захадам, у барацьбе з памылкамі буржуазна-нацыяналістычнага характару, якія мелі месца ў

некаторых крытычных работах. У артыкуле нічога не сказана пра рашэнні ЦК КП(б) Беларусі аб рабоце Саюза савецкіх пісьменнікаў і рэдакцый літаратурна-мастацкіх часопісаў БССР па выкананню паставоў ЦК ВКП(б) аб часопісах «Звязда» і «Ленінград», нічога не сказана пра рашэнне ЦК КП(б) аб газеце «Літаратура і мастацтва». Усе гэтыя рашэнні Цэнтральнага Камітэта КП(б) дапамаглі ў справе выкрыцця буржуазна-нацыяналістычных памылак у беларускім літаратурназнаўстве. У іх адзначалася, што правы буржуазнага нацыяналізма ёсць не што іншае, як нізкапаклонства перад буржуазнай культурай. Замочваючы гэтыя гістарычныя рашэнні, якія адмалілі выключную ролю ў нашым літаратурным жыцці, азначае свядома прыніць тую работу, якую правяў ЦК КП(б) у справе выкрыцця буржуазнага нацыяналізма. Варта працягнуць матэрыялы рэспубліканскіх сходў пісьменнікаў, каб уясніліца, наколькі вялікае значэнне маюць для нашай літаратурнай арганізацыі партыйныя рашэнні на пытаннях ідэалагічнай работы.

— «Літаратурная газета», — значнае ў сваёй прамове П. Глебка, — выступіла на вельмі важным пытанню. Але аўтар артыкула прыніць сабе сваймі няабдуманымі, няправільнымі асвятленнямі сапраўднага становішча беларускага літаратурназнаўства. Больш таго, ён выявіў абсалютнае няведанне гісторыі нашага народа і шляхоў яго развіцця, калі пачаў сцвярджаць, што беларусы ў XVI стагоддзі не мелі свайго пісьменнасці.

П. Глебка абвясціў няправільнае сцвярджэнне В. Гальперына, што М. Багдановіч знаходзіўся ў палоне заходне-еўрапейскіх літаратурных уплываў. Усім вядома наколькі глыбокім было ў творах і выказваннях М. Багдановіча пачуццё любі да культуры вялікага рускага народа, вучнем якога ён сабе лічыў.

— Наша літаратурная грамадскасць, — сказаў у заключэнне П. Глебка, — будзе арыентавацца не на артыкул В. Гальперына, а на рашэнні большыцкай партыі па пытаннях літаратуры і мастацтва.

У сваім выступленні А. Куляшоў адзначыў, што ў артыкуле «Аб рэштках буржуазнага нацыяналізма ў беларускім літаратурназнаўстве» пададзены агульнавядомыя факты. Аб

іх у свой час многа гаварылася на пісьменніцкіх сходках, многа пісалася ў артыкулах, якія былі змешчаны ў рэспубліканскіх газетах і часопісах.

А. Куляшоў крытыкуе В. Гальперына за тое, што апошні ў сваім артыкуле дапускае буйную памылку, калі адмаўляе плённы ўплыў на М. Багдановіча традыцыі рускай класічнай літаратуры. Такі погляд — не новы. Яго ўсяляк стараліся ў свой час прапагандаваць беларускія нацыяналісты, якія напачатку М. Багдановіча нават за тое, што ён многія творы напісаў на рускай мове.

— Барацьба супроць буржуазнага нацыяналізма, — гаворыць дырэктар Інстытута літаратуры, мовы і мастацтва Акадэміі навук БССР В. Барысенка, — адна з важнейшых задач нашай крытыкі. Але артыкул В. Гальперына не дапамагае гэтай барацьбе. У ім нічога новага няма. Артыкул нават у значнай ступені дэзарыентуе грамадскую думку сваімі няправільнымі сцвярджэннямі. Фальсіфікацыйны з'яўляецца палажэнне пра Ф. Багушэвіча, як пра пісьменніка польскай арыентацыі. З няправільных пазіцый даецца характарыстыка і Максіма Багдановіча.

— Нашы выступленні на сёнешнім пасаджанні, — адзначае М. Лынькоў, — правільна акцэнтуюць увагу на палешанне работы, накіраванай на выкананне рашэнняў ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б) Беларусі. Нам неабходна паскорыць выпуск падручніка па беларускай літаратуры для сярэдніх школ рэспублікі, каб палешчыць якасць выкладання і каб не даць магчымасці варожым элементам прывіваць маладому пакаленню буржуазны нацыяналізм.

Аналізуючы палажэнні артыкула «Аб рэштках буржуазнага нацыяналізма ў беларускім літаратурназнаўстве», М. Лынькоў гаворыць, што аўтар страўіў павягу да нашага народа і яго інтэлігенцыі. В. Гальперын не лічыў нават патрыётам зрабіць спэцыялі на артыкулы беларускіх літаратурнаўцаў, якія друкаваліся ў рэспубліканскіх газетах і часопісах, з якіх ён узяў асобныя думкі і пэўны фактычны матэрыял для свайго артыкула.

У спрэчках выступілі М. Модэль, М. Гордаў, М. Клімковіч, А. Кучар, У. Карпаў і М. Ларчанка.

Аб'яднанае пасаджанне на падставе выказванняў пісьменнікаў і літаратурнаўцаў прыняло адпаведную рэзалюцыю.

Новыя паставоўкі

28 мая Беларускае Дзяржаўнае тэатр оперы і балета паказаў сваю прэм'еру — оперу П. Чайкоўскага «Юдэні Анегіна». Паставоўчык — заслужаны артыст БССР Ул. Шахрай, дырыжор — І. Гітгарц, мастацкае афармленне заслужанага дзеяча мастацтва Р.СФСР Б. Волкава.

У спектаклі выступілі народны артыст БССР І. Балоцін (Левскі), народная артыстка БССР Р. Малодж (Таціяна), заслужаны артыст Армянскай ССР Н. Сярдобаў (Анегіт), заслужаная артыстка БССР С. Друкер (Ларына), Г. Ціпава (Вольга) і інш.

Прэм'ера была цёпла прынята мішчынамі.

Новае культасветвучылішча

Да пачатку навуковага года ў Гродні адкрываецца новае культасветвучылішча. На першы курс намячана прыняць 90 чалавек.

Культасветвучылішча будзе рыхтаваць загадкавае хатчытальняе, загадкавае клубавы і дамоў культуры.

Арфаграфічны слоўнік на беларускай мове

Інстытут літаратуры, мовы і мастацтва Акадэміі навук БССР выдае арфаграфічны слоўнік беларускай мовы, складзены М. Р. Судзіман і М. П. Лобанам пад рэдакцыяй члена-карэспандэнта Акадэміі навук БССР К. К. Крапіна. У гэтым выданні слоўнік выйдзе ў свет.

Арфаграфічны слоўнік беларускай мовы выдана ўпершыню. Ён акажа вялікую дапамогу ў ліквідацыі арфаграфічнага рознабоя, які існуе ў моўнай практыцы.

Слоўнік складаецца з трох частак. У першай частцы дадзены галоўнейшыя правылі правапісу. Другая, асноўная частка, складае лексіку, размешчаную ў строга алфавітным парадку. Лексічны запас слоўніка — 12 тысяч слоў. Трэцяя частка змяшчае галоўныя геаграфічныя назвы свету, сярод якіх найбольш поўна прадстаўлены геаграфічныя назвы Беларусі, да рэянных цэнтраў уключна. Унясена геаграфічная наменклатурная лексіка выклікана неабходнасцю ўсталявання адзінага напісання гэтай катэгорыі слоў.

У аснову слоўніка пакладзены правылі беларускай мовы, прыняты ў 1933 годзе. Слоўнік мае метадычную запіску аўтараў. Канкрэтызаваны правылі складаных слоў.

У стварэнні слоўніка каштоўнейшымі парадкамі дапамагалі член карэспандэнц Акадэміі навук СССР прафесар С. Г. Бархударуў і кіраўнік слоўнікавага сектара Інстытута літаратуры мовы і мастацтва Акадэміі навук БССР П. Ф. Глебка.

(БЕЛТА).

Абмеркаванне спектакля

„Рукапіс прафесара Волжына“

Гэтым днём у Тэатральным Аб'яднанні БССР адбылося абмеркаванне новай прэм'еры Беларускага дзяржаўнага драматычнага тэатра імя Янкі Купалы «Рукапіс прафесара Волжына» Л. Рахленкі.

З дакладам аб спектаклі выступіў тэатральны крытык Ул. Няфёд. Імкненне тэатра, сказаў ён, — хутка і своечасова адгукнуцца на такую надзвычайную і актуальную тэму, як барацьба супроць нізкапаклонства перад буржуазным Захадам і яго культурай, можна толькі вітаць. Гэта першая п'еса сталага актара, але пачынаючага драматурга Л. Рахленкі, і аўтар меў добры намер — напісаць падлічаны востры твор. Аднак, гэты добры намер застаўся не рэалізаваным у п'есе. Па задуме Л. Рахленкі носьбітам найбольш шkodнага перажыцця нізкапаклонства перад Захадам у п'есе павінен быў быць дацэнт Старасельскі. Але аўтар настолькі невыразна намаляваў свайго героя, што яго нізкапаклонства перад Захадам выяўляецца толькі ў захваленні шведскімі дзвернымі ручкамі і замежнай арматурай для ваннаў. Л. Рахленка праць вобраз Старасельскага не змог выказаць, у яскравай мастацкай форме, паказачы, які небяспечнай і агіднай з'явай з'яўляецца схіленне перад буржуазным светам.

Аўтар не здолеў таксама знайсці патрыёту драматычнаму форму для выражэння канфілікту свайго п'есы. Ён, па сутнасці, звярнуўся да формы дэтэктыва з таемным знікненнем рукапісу. Але тут Л. Рахленка канчаткова згубіў ніць свайго асноўнага тэмы аб барацьбе з нізкапаклонствам і пераклоўваўся на другую тэму — тэму пільнасці ў дачыненні да прокуратуры іншаземных разведкаў, якія вярбуюць сабе агеагтаў з ліку асобных, найбольш няўстойлівых і слабых характэрных людзей нашай краіны. Аднак і далей аўтар застаўся неспалодным. Замест таго, каб даць востры і яркі сюжэт, ён ужо ў пачатку п'есы выкладае перад глядацкай п'есы свае «таёмнікі», робячы абсалютна ясным далейшае развіццё інтрыгі. Такім чынам, Л. Рахленка не змог вытрымаць твор і ў дэтэктыўным жанры. Мы знаходзем у гэтай п'есе вяртаны перамяшчэнні, нахлест хатняй работніцы, знойдзены элементы псіхалогічнай драмы.

Як-жа вызначыць жанр п'есы? — ставіць пытанне Ул. Няфёд. І адказвае, што ў жанравых адносінах аўтар электычна спалучыў розныя і часамі несумяшчальныя элементы дэтэктыва, бытавой п'есы і п'есы псіхалогічнай.

Л. Рахленка, гаворыць Ул. Няфёд, — слаба валодае майстэрствам напісання выразнага характэра. Можна перадаць словы адной дзейнай асобы другой і ад гэтага ў п'есе нічога не змяніцца. У добрай рэалістычнай манеры іграючы, напрыклад, Л. Рахленка ролю прафесара Волжына і І. Ждановіча ролю жонкі Старасельскага, але і ў нехале драматычнага матэрыялу для стварэння яскравых

вобразаў. Другія ролі напісаны шпэц горш.

У п'есе шмат герояў, якія не маюць дзейнай функцыі ў сюжэце. Якое месца ў падзеях займае, напрыклад, унучка Волжына — Вера? Нікага! Яна ўведзена ў п'есу толькі для стварэння пэўнага настрою свайго іграю на раялі. А якое значэнне мае яе каханне да Лішчына? На што наогул спатрэбіўся Лішчына ў творы. На гэта цяжка адказаць. Функцыя жонкі Старасельскага зводзіцца да перакладу артыкулаў з замежнага часопіса, а жонка Волжына не мае і гэтакіх функцыяў. Лішчына выяўляе і хатня работніца. Вельмі бездапаможна напісаны вобразы сакратара партарганізацыі Пятровы.

Такім чынам, заключае тав. Няфёд, драматычна хібы п'есы не дазволілі стварыць яскравы спектакль на вельмі патрэбную і актуальную тэму.

Прафесар В. Ляонаў гаворыць аб тым, што, з яго пункту гледжання, дэкладчык няправільна вызначыў ідэю п'есы Рахленкі. Асноўная думка ў п'есе зводзіцца да таго, што нізкапаклонства перад Захадам няўхільна вядзе да здрады Радзіме і прыводзіць носьбітаў яго ў лямпа межных разведкаў. З гэтага пункту гледжання В. Ляонаў задавальняе выражэнне асноўнага канфілікту ў п'есе. Ён лічыць п'есу Рахленкі карысным творам.

«Але выклікае прычэнне ў творы „Рукапіс прафесара Волжына“, гаворыць Ляонаў, іншае. На што спатрэбілася аўтару адлетага ягодня, агента замежнай разведкі Старасельскага прымушаць раскайвацца і даваць яму мажлівасць у будучым перабудавацца? Я лічу гэта незаконным. Такіх здраднікаў, як Старасельскі, трэба судзіць крмінальным судом.

Ул. Карпаў падверг рэзкай крытыцы спектакль «Рукапіс прафесара Волжына».

— Аўтар не адчувае мастацкага слова, — гаворыць Ул. Карпаў, — ён напісаў свой твор шпэц і гэтай мовай. Цяжка знайсці хоць адну мастацкую мясіну ў гэтай п'есе, хоць-бы адзін вобраз. Ілжы п'есы аказвае канфілікт са Старасельскім. Л. Рахленка не змог выказаць свой гнеўны прысуд над гэтым агідным здраднікам. Старасельскі — нейкі базальны тып, які проціць сабе літасці.

Інтэлектуальны свет самі Волжынах, ды, бадай, навуковых работнікаў усяго інстытута, вельмі ўбогі. Лепшай ілюстрацыяй да гэтага з'яў-

ляецца прафесар Бардзін, якога іграе Г. Грыгоніс і які бадэра спявае «Трох танкістаў»... Актары апынуліся ў дзякім становішчы. Ім няма чаго рабіць на сцэне. І хоць у ігры асобных з іх ёсць добрая мясіна: у Ждановіч, у маладой актрысы Макаравай — базрадаснае уражэнне ад спектакля не мяняецца. Глядач абдымае да яго, кантакту са сцэнай няма. «Як магло здарыцца, — ставіць пытанне Ул. Карпаў, — што перадамы тэатр імя Янкі Купалы паставіў такі немастацкі твор?»

М. Ваганова палемізавала з выступленнем Ул. Карпава. Гэта карысны для гледача спектакль, гаварыла яна. І глядач ядэрняна яго прымае, яго хваляюць падзеі, што адбываюцца на сцэне. Л. Рахленка, І. Ждановіч і інш. добра выконваюць свае ролі. Аднак, гаворыць Ваганова, роля сакратара партарганізацыі Пятровы выклікае глыбокае недаўменне. Гэта не вобраз камуністы — навуковага работніка, а нейкая беспачуццёвая схема ў тым стылі, у якім малывалі актывістак перыяда грамадзянскай вайны некаторыя пісьменнікі.

Е. Яфрэмаў, прызначаючы мастацкую слабасць п'есы, аднак даводзіў, што спектакль карысны, што ён пастаўлены тэатрам на высокім акторскім узроўні.

Аб актуальнасці тэмы спектакля гаварыў і кандыдат філасофскіх навук І. Родзін. Станоўча адзначаючы працу тэатра, ён, аднак, выказаў вострае незадавальненне паказам партыйнага кіраўніцтва інстытута. Тав. Ваганова ідэацка, гаворыць І. Родзін, што варта толькі падзець халат на сакратара парткома Пятровы — і вобраз са схематычнага ператворыцца ў пераказачы. Калі-б задчыць у мастацтве так проста вырашадзіць, як у гэтым выпадку, думае таварыш Ваганова, лёгка было-б выправіць усе хібы спектакля.

Т. Г. Бірыла і Л. Плітвінаў, аспрэчваючы некаторыя сцвярджэнні выступаўшых, расказалі прысутным аб задачках, якія ставіў тэатр, дапамагаючы драматургу ў працы над яго першым творам.

Дырэктар тэатра У. Стэльмах ведаемі, што тэатр імя Янкі Купалы, прадаючы сваю лінію творчай дапамогі беларускім драматургам, працуе зараз над новым п'есамі К. Крапіна, М. Клімковіча, Ю. Рудзько і В. Палескага.

У заключэнне выступіў аўтар п'есы «Рукапіс прафесара Волжына» Л. Рахленка, які падзякаваў прысутным за увагу да яго першага твору і сказаў, што цэлы год прынішчыў і справядлівых заўваг, якія былі зроблены на абмеркаванні, дапамогчы яму ў працы над новай п'есай.

Сельскія лекторы

У Гродзенскай вобласці раённыя аддзёлы культасветработы арганізавалі пры хатах-чытальнях 14 сельскіх лектэрыяў. Пры лектэрыях налічваецца 100 па-за штатных лектэраў — настаўнікаў, аграномаў, якія будуць выступаць перад насельніцтвам.

Творчая экскурсія беларускіх мастакоў

Саюз савецкіх мастакоў БССР арганізаваў для груп маладых мастакоў творчую экскурсію ў Маскву. Маладыя беларускія мастакі наведалі: Усеаюзную мастацкую выставку, прысвечаную 30-годдзю Савецкай улады, Усеаюзную мастацкую выставку, прысвечаную 30-годдзю Савецкай Арміі, Трэціюсюкую галерэю, музей прыгожага мастацтва імя А. С. Пушкіна, творчыя майстэрні

А. Герасімава, В. Бялінскага-Бірулі, Ф. Малорава, дзе пазнаемліліся з работай гэтых буйнейшых майстроў жывапісу, наведалі мастацкую выставку Н. Жукава, якая нядаўна адкрылася ў Маскве.

Маладыя беларускія мастакі праслухалі лекцыі аб рускім партрэце XIX стагоддзя, аб тэхніцы жывапісу і інш., а таксама пазнаемліліся з гістарычнымі помнікамі сталіцы.

Паход дэкадніцкіх, глыбока-псіхаметрычных твораў, пастаўленых «Гель-тэатрам», пачала п'еса Жана Жыраду «Траянскія вайны не будзе...». Напісана яшчэ ў 1935 годзе, яна адыграла не апошнюю ролю ў маральным разабранні народаў Еўропы перад тварам фашысцкай небяспекі. П'еса Жыраду — вельмі паказальны эпізод у той згубнай для міру палітыцы «ўхіаміравання» агрэсара, якую па працягу рату год у антысавецкіх мэтах праводзілі рэакцыйныя кіраўнікі Англіі і Францыі і якая ўвайшла ў гісторыю пад ганебным імем мюнхенскай.

Сюжэт гэтай п'есы запэўняе са старажытнага грэчаскага эпаса. Войскі ахейцаў асаджаюць горад Троя. Гектар, які камандуе войскамі траянцаў, пакідае поле бою. Ён змарыўся ад вайны, успаміны аб працяглай крыві выклікаюць у яго пачуццё, блізкае да раскаяння. Ахчлены вострай няяснасцю да вайны, Гектар вырашае ў што-б там ні стала спыніць далейшыя неадзі, любой цаной папярэдзіць крывепаліцкі.

Між тым, вайна ўжо ля сцен Троі. Ахейцы робяць усё магчымае, каб выклікаць вайсковыя дзеянні, спраўляючы сутачку. Ахецк Аякс, які ўварнаўся ў Трою, зноса і беспалкарнава здзекуецца над гаражанами, плое ў твар Гектару, смеяцца над ім. Але Гектар на абразы не рэагуе. Патрыятызм? Гордаць? Чэсьць? Усім гэтым можна завядаць, затое «траянскай вайны не будзе...».

Не трэба быць асабліва праніклівым, каб расшыфраваць хітрыю сімваліку п'есы Жыраду. Старажытная грэчаская Троя — гэта Францыя часоў Мюнхена; Аякс — увасабленне нацысцкай агрэсіі; Гектар — увасабленне міратворнай «мудрасці» Чэмпбэра і Далалдэ, наогул г'ражам «спартыстаў», які праследуе Гектара смешнымі і недарэчнымі выкрыкамі аб зніважаным гонары траянцаў і патрабуе даць адпор

праціўніку, — злосная карыкатура на Народны фронт.

П'еса Жана Жыраду мець у свой час вялікі поспех у Францыі. Ужо на дарогах Іспаніі фашысцкія летчкікі расстрэльвалі з кулямётаў аўтобусы з вельзлярнымі надпісамі на бартах: «Дзеці, толькі дзеці», і дарэмна прасіла дапамогі распятыя на шытку Прага, і пад самым бокам у Францыі пагрозна бразгла збройна шматлікая нямецкая армія, — а Парыж прадаўжаў захваліцца «тонкім» дыялагам Жыраду, «мудрасцю» заключанай у ім парадзі: «дзе асадуло каханна, лавіце радасці дні — «траянскай вайны не будзе...».

П'еса Жана Жыраду успыла Парыж раінь, чым ён быў кінуты пад гоуеіцыя нямецкіх танкаў. Але гэтай «прыватнай» задачай п'еса не абмяжоўваецца.

Усёй будовай сваіх вобразаў, характарам свайго гіроніі твору Жана Жыраду спрабуе правесці думку аб непазнавальнасці, абсурднасці, ірацыянальнасці гістарычнага працэсу.

Погляд Жыраду на гісторыю як на недарэчны, непазнавальны працэс прышоўся па густу імперыялістычнай рэакцыі, якая ўсім сіламі імкнецца зрабіць мільёны простых людзей па ўсім свеце пакарлівымі перад «усемагутным» лэсам, што імперыялісты ўвабляюць сабе ў выглядзе втайнай бою, і адцягнуць увагу працоўных мес ад барацьбы за свабоду.

Другой французскай п'есай, паказальнай нядаўна «Гель-тэатрам», з'яўляецца п'еса Жана Ануі «Эўрыдыка». Калі Жыраду выкарыстаў сюжэт са старажытнага, грэчаскага эпаса, дык Ануі запэўняе сюжэт са старажытнай грэчаскай міфалогіі. Наогул, зварот да антычнасці зрабубае цэлы індывідуальны модны і сучаснай дэкадніцкай драматыі. Імёны Агамемнона, Антыгона, Электры, Гектара, Эўрыдыкі, Арэста

так і з'іхаюць на тэатральных афішах.

Гісторыя грамадскага жыцця і мастацтва ведае перыяды, калі на сцэну выходзілі «духі мінулага», героі антычнага эпаса і міфалогіі. «Закліканне мёртвых», — пісаў Маркс, — служыла для ўзвешчэння новай барацьбы, а не для парадывання старога, служыла для таго, каб перабольшыць значэнне дадзенай задачы ў фантазіі, а не для таго, каб выкруціцца ад яе вырашэння на практыцы.

Штосці супрацьстае глядацкаму сёння ў творчасці драматургаў-дэкадэнтаў. Калі Жыраду выкарыстоўвае старажытны грэчаскі сюжэт толькі для таго, каб запэўніць яго пачварным «смонжэнскім» зместам, дык мы маем справу з фактам зноснага парадывання «старой барацьбы». Калі прадажны пэтэраўскі драмароб Жан Ануі выкарыстоўвае пазытны міф аб Арфеі і Эўрыдыцы з мэтай дэвасці, што жыццё на зямлі заўсёды было і будзе брудным, агідным, смуродным, што нябжцё і смерць з'яўляюцца вышэйшым шчасцем, то перад нам з'ява таго самага парадку. Рэакцыйным буржуазным пісьменнікам антычнасць патрэбна для таго, каб надаць сваёму істарычнаму, зноснаму погляду на свет бачнасць чэгосці неабвержнага, вечнага і непарушанага.

У п'есе Жана Ануі героя мфаюнак-музыка Арфей, надзелены цудоўнай уладай над прыродай, ператвараецца ў рэстараннага скрупаца, а яго каханая Эўрыдыка — у артыстку вандроўнай трупы. На брудным, запіланым вакзале нараджаюцца іх каханне. Але толькі ўзнікнуўшы, яно ўжо асуджана на пагібель. Паводле «твора» Жана Ануі, жыццё заўсёды было і ёсць варожа прыгажосці, шчасцю і каханню; чалавек заўсёды бжэ і будзе нізкай істотай, напоўжывабелай,

цалкам падуладнай пачварным зьяярым інстынктам. Вось бацька Арфея — неахайная істота, блазан, які з захваленнем, захлінаючыся падлічыве колькасць з'едзеных ім за жыццё амлетаў і катлет; маці Эўрыдыкі — разбэшчаная, бессермяная жанчына; памочнік рэжысёра — забіты чалавечак; імпрэсарыяў — цынік і падлога. Што ні фігура, то чарговая пачвара ў нейкім жалым паноптыкуме. Толькі бязмежыя няяснасці да чалавечтва магло быць прадкытавана стварэнне такога роду галарэй тыпаў.

Ануі скаротывае ўсе сродкі натуралістычнага тэатра, каб стварыць карціну жыцця, якая адштэрхоўвае свайго пачварнасцю. І толькі адна фігура на гэтым фоне, паводле задумкі аўтара, выглядае светлай плямай. Гэта — нехта Генрых, незнаёмы, у панашаным шымаю. У вусны гэтага персанажа Ануі укладзе свае запаветныя думкі, нахлест той, што «смерць — выратаванне», «у смерці — радасць», «дверцае смерці», «смерць прыгожая» і да т. п.

З такімі «думкамі» звяртаецца Генрых да маладых закаханых, імкнучыся дэвасці і, толькі сапраўднае шчасце — толькі ў нябжцё. І столькі нечалавечай пачварнасці ў яго агідным шпэце, столькі бруднага жадання ўвесці пакіць на жыццё, прыніць яго, такая непамерная, ні з чым непараўнаная апалогія смерці ў яго змяняй укралітасці!

Усе названыя рэсы сучаснай рэакцыйнай драматыі — ваявічы антыгістарызм, ператварэнне чалавечка ў жывёліну, базмежны псімізм, даведзены да апошняй мяжы ў п'есе амерыканскага драматурга Тартона Уайльдэра «На валасок ад пагібелі», таксама пастаўленай бар-

лісцкім «Гель-тэатрам». П'еса і спектакль наскрозь прасякнуты матэрыялам пагібелі свету. Яны скандэсавана, істарычна паказваюць услаўце жахі. У першым акце згае сонца, леднікі рухаюцца на свет, паражваючы яго замарозіць і знішчыць, першыя тыны хаас у выглядзе іхтыязяўраў і мамантаў зноў выплывае на свет. Дзеянне другога акта адбываецца ў дні сусветнага патопу; трэцяга — у наш час, у перыяд сусветнай вайны. Праз мільёны тысячгоддзяў, перажыўшы ледніковы перыяд патопі і войны, праходзіць радавы амерыканец містэр Антробус, каб у канцы п'есы зрабіць вывад аб вечнай нязмэннасці чалавечай прыроды, аб немагчымасці прагрэса, аб звыржым індывідуалізме, як аб нязмэнным па ўсе часы законе існавання.

«На валасок ад пагібелі» Тартона Уайльдэра — іскравае сведчэнне распаду, ідэянага і мастацкага выраджэння сучаснага буржуазнага тэатра.

Замест таго, каб зрабіць сродкам выхавання глядача ў прагрэсіўным дэмакратычным духу, ямецкі тэатр здохніцка сектараў Барліна ператвараецца, такім чынам, у паслушную зброю імперыялістычнай рэакцыі, якая імкнецца дэмаралізаваць чалавечка, абясцэнсіць усялякую барацьбу людзей за свабоду, звесці іх да ўзроўню тупых і запалыханых служак зааіканскага капітала.

Можна смела сказаць, што як у падліцы і эканоміцы, так і ў мастацтве спробы імперыялістычных колаў прыняць ход гісторыі, пахеніць веру мільянаў у дэмакратыі і сацыялізм асуджаны на бяспасуны правал.

Г. БЯРОЗКІН

Амаралізм і апалогія смерці

(Ліст з Барліна)

Даве дыяметральна супроцьлеглыя палітыкі ў Германіі, якія праводзіцца, з аднаго боку, савецкімі акупацыйнымі ўладамі і, з другога, захаднімі, прадвызначылі і два дыяметральна супро